

JONIŠKIO BAŽNYČIOS PARAPIJOS ARCHYVAS

ERNESTAS VASILIAUSKAS,
RITA REGINA TRIMONIENĖ

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų Romos katalikų bažnyčia (*Ecclesia Romana Catholica Assumptionis Beatae Mariae Virginis Janiscensis*) iki 1926 m. priklausė Telšių (Žemaičių) vyskupijai. 1926 m. balandžio 4 d. popiežiaus Pijaus XI bule *Lituanorum gente* ji buvo priskirta Kauno arkivyskupijai. Nuo 1997 m. gegužės 28 d. priklauso popiežiaus Jono Pauliaus II įkurtai Šiaulių vyskupijai ir išlieka dekanato centru (ribos priderintos pagal administracinio rajono ribas).

Iki šiol yra paskelbta keletas publikacijų apie buvusio Joniškio dekanato Pašvitinio¹, Naujosios Žagarės (taip pat ir Senosios)², Gruzdžių³ parapijų archyvus. Joniškio bažnyčios parapijos archyvas išskirtinis ne tik seniausia išlikusia Lietuvoje 1599–1621 m. metrikų (krikšto) knyga⁴, bet ir kitų gausa. Ši seniausia krikšto metrikų knyga ir kitos XIX a. pradžios knygos susilaukė išskirtinio tyrėjų (daugiausia kalbininkų) dėmesio⁵. Iš XVIII–XIX a. met-

¹ Robertas Jurgaitis, „Pašvitinio parapijos archyvas“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2004-2*, Vilnius, 2005, p. 179–196; Robertas Jurgaitis, „Pašvitinio parapijos archyvo susiformavimas ir struktūra“, in: *Pašvitinys*, (ser. *Lietuvos valsčiai*), Vilnius: Versmė, 2014, p. 99–104.

² Ernestas Vasiliauskas, Rita Regina Trimonienė, „Naujosios Žagarės parapijos archyvas“, in: *Žiemgala: Istorijos ir kultūros žurnalas*, Kaunas, 2016, Nr. 2, p. 10–20.

³ Ernestas Vasiliauskas, Rita Regina Trimonienė, „Gruzdžių Švenčiausios Trejybės bažnyčios parapijos archyvas“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2016-1*, Vilnius, 2016, Nr. 1, p. 91–110.

⁴ Iki 1997 m. knyga buvo saugoma Kauno miesto civilinės metrikacijos biure (žr. Stasys Šimaitis, „Rastas istorinis Joniškio krašto bendruomenės dokumentas“, in: *Sidabrė*, [Joniškio r.], 1996-11-29, Nr. 89, p. 2; „Rastas svarbus dokumentas – senoji istorinė Joniškio krašto bendruomenės knyga“, in: *Lietuvos aidas*, Vilnius, 1996-11-28, p. 15; „Rastas Renesanso laikų istorinis Joniškio krašto bendruomenės dokumentas“, in: *Šiaulių kraštas*, 1996-12-12, p. 9–10), kuri pagal 1997-03-13 aktą perduota LVIA (b. 76).

⁵ Alma Ragauskaitė, „XVI–XVII a. joniškiečių asmenvardžiai“, in: *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra = Historical scripts and local culture: Mokslinių straipsnių rinkinys*, skirtas

rikų knygų parašyta ir apginta keletas baigiamųjų bakalauro ir magistro darbų (Šiaulių universitetas). Ne kiekviena parapija gali pasigirti ir išlikusiu steigimo aktu – 1536 m. vasario 23 d.⁶ (seniau klaidingai buvo nurodomi 1526 m.⁷). Šioje publikacijoje pristatomas likęs XIX–XX a. Jonišio bažnyčios parapijos archyvas, parapijos ribos, 1820 m. vizitacijoje aprašytos bažnytinės valdos, taip pat papildoma keletu istoriografijoje mažai žinomų faktų. Atskiro dėmesio ateityje turėtų susilaukti išlikusi dekanato XVI–XX a. spaudinių biblioteka (170 vnt.).

Kaip pastebi Jonišio dekanato bažnyčių istorijos tyrėjas Liudas Jovaiša, Jonišio šventovės istorija nėra gausiai tyrinėta. Apie ją rašė Motiejus Valančius, Antanas Tyla, Algimantas Miškinis, Vytautas Povilas Jurkštas, Valentas Cibulskas, Grzegorz Błaszczykas, Kazys Misius, Marija Rupeikienė, Liudas Jovaiša⁸, E. Vaičiulytė (apie Kalnelio koplyčią ir palivarką)⁹ ir kt. 2011 m. išleistuose Jonišio dekanatui skirtuose *Lietuvos sakralinės dailės* tomuose išsamiai pristatyta šios šventovės ir jai priklausiusių Balkaičių, Gasčiūnų, Jakiškių, Jauneikių, Ivoškių, Kalnelio, Kurmaičių, Mergiūnų, Milvydžių, Pošupių, Rudiškių koplyčių istorija, architektūra, meno vertybės, glaustai apibūdinta dekanato biblioteka, pateikti tarnavusių kunigų (nuo 1536 m.), dekanų (nuo 1638 m.) ir altaristų (1676–1950 m.) sąrašai¹⁰.

Bažnyčia ir dekanatas. Pasak Liudo Jovaišos, XVI a. trečiame dešimtmetyje Šiaulių valsčių gavęs laikyti Vilniaus vyskupas Jonas iš Lietu-

Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui, sudarė Janina Švambarytė-Valužienė (ats. red.), Rita Regina Trimonienė, Regina Kvašytė, Šiauliai–Ryga [i.e. Šiauliai]: Lucilijus, 2004, p. 8–18; Ilona Mickienė, Aurina Venislovaitė, „XIX a. pradžios Jonišio krašto oikonimija“, in: *Lituanistica*, Vilnius, 2011, t. 57, Nr. 2 (84), p. 154–165.

⁶ LMAVB RS, f. 1, b. 520; *Pergamentų katalogas*, sudarė Rimantas Jasas, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademija, Centrinė biblioteka, 1980, p. 116, Nr. 287.

⁷ Tai jau 1993 m. pastebėjo lenkų istorikas Grzegorz Błaszczykas (žr. Grzegorz Błaszczyk, *Diecezja Żmudzka od XV do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1993, p. 167; Liudas Jovaiša, „Jonišio Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios istorija“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 1: *Balkaičiai–Joniškis*, sudarė Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 212, 214, 253).

⁸ Bibliografiją žr. Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 211–212.

⁹ E. Vaičiulytė, „Kalnelio koplyčia“, in: *Gimtasai kraštas*, 1944 (1996), Nr. 32, p. 50–51.

¹⁰ *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II, d. 1, kn. 1; *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 2: *Juodeikiai–Rudiškiai*, sudarė Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.

vos kunigaikščių savo vardu pavadintame Joniškyje pastatydino medinę Švč. Trejybės, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų, šv. Jono Krikštytojo, šv. vyskupo išpažinėjo Mikalojaus ir šv. Kankinių Erazmo, Stanislovo, Jurgio, Kotrynos ir Barboros bažnyčia, o 1536 m. vasario 23 d. (iki šiol istoriografijoje klaidingai būdavo nurodoma 1526 m. data) suteikė jai fundaciją¹¹. Netrukus Joniškio bažnyčia su miesteliu (ties Mintaujos komtūrija) buvo paminėta tyrėjams mažai žinomoje 1545 m. liepos 27 d. LDK ir Livonijos sienos patikrinimo sutartyje (Livonijos pareigūnų ataskaitoje): *Ab Asze [Ašvinė] uppe ad fluvium Ouder [Audruvė], ab Ouder per quadrantem miliaris ad tumulos quosdam, iuxta quos templum et oppidum Janiski [Joniskis] est positum. A tumulis recta per campum ad fluvium Silberbecke [Sidabra] vocantur. A fluvoio recta per quadrantem miliaris ad montem Silberberg [Sidabrė, dab. Kalnelis] dictum. A monte per dimidium miliare ad fluvium Platona [Platonis], ubi antiquitus locus est sepulchrorum, procedatur: desinit hic Mitaviensis [Mintauja, dab. Jelgava] et incipit Doblenensis [Duobelė] districtus¹²*. Iš jos matyti, kad bažnyčia stovėjo ant kalnelio, o prie Platonio upelio buvo senos, greičiausia nešventintos kapinės.

Klebono Benedikto Sviechovskio (1594–1626) rūpesčiu ir parapijiečių lėšomis, prisidėjus ir Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui, 1601–1605 m. iškilo nauja Švč. Trejybės, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų, šv. Jono Krikštytojo, šv. Mikalojaus, šv. Erazmo, šv. Kotrynos ir šv. Barboros titulo mūrinė bažnyčia. Naujoji bažnyčia daug kuo išsiskyrė to meto Žemaičių vyskupijoje – kartu su Zapyškio ir Linkuvos bažnyčiomis buvo viena pirmųjų mūrinių šventovių. 1607 m. birželio 23 d. karalius Zigmantas III Vaza patvirtino bažnyčios ir karaliaus žemės sklypų Joniškyje sukeitimą – 4 valakų 10 margų 12 rykščių geros klebonijos žemės buvo išmainyta į 5 valakus prastesnės karališkosios. Joniškio parapiinės bažnyčios beneficija buvo viena turtingiausių Žemaičių vyskupijoje. 1623 m. kovo 16 d. karalius patvirtino špitolės ir vargonininko fundaciją. Atskiras špitolės ir vargonininko aprūpinimas to meto Žemaičių vyskupijoje buvo labai retas reiškinys, Joniškio prieglauda išsiskyrė didžiausiu išlaikomų asmenų skaičiumi (12). Iš XVII–XVIII a. iškilusių vos kelių mūrinių statinių kompleksų Joniškio mieste buvo bažnyčia su špitole (gal vienintele mūrine vyskupijoje) ir šventoriaus tvora (ilustracija Nr. 1).

¹¹ Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 213–214.

¹² Tomas Čelkis, Darius Antanavičius, „1545 metų Livonijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienos patikrinimas (Livonijos pareigūnų ataskaita)“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2011, Nr. 27, p. 176.

1 iliustracija. Joniško bažnyčia ir Joniško vartotojų bendrovės parduotuvė (statyta 1904 m.), už jos senoji špitolė. 1904–1911. Fotoatvirukas. Jankelio Fišerio nuotrauka. Petro Kaminsko rinkinys

Bažnyčios atnaujinimo metu klebonas Jakštavičius pasirūpino įrengti ir Kryžiaus kelią. 1856 m. pradžioje jau minima 14 šventoriuje (tvoroje) sumūrytų koplytėlių (jos matyti 1891 m. nuotraukoje) su „tinkamais“ paveikslais¹³.

1885 m. iškilo poreikis naujos šventovės statybai (senoji bažnyčia galėjo talpinti vos 700 žmonių, o parapijiečių tuomet būta 13 000). Bažnyčios atnaujinimo ėmėsi prelatas Jonas Radavičius kartu su savo broliu bažnyčios administratoriumi kunigu Leopoldu Radavičiumi. Kauno gubernijos architektui Ustinui Golinevičiui (1829–1893) buvo užsakyta parengti bažnyčios ir bokšto atnaujinimo projektą ir darbų sąmatą (ji siekė 23 679 rb).

Naujas (1894–1909) parapijos administratorius kunigas Liudvikas Šiaučiūnas 1897–1901 m. atliko esminius bažnyčios rekonstrukcijos darbus. Bažnyčios „padidino ir perstatymo“ komitetą sudarė 20 įvairių luomų vyrų, jam vadovauti buvo paskirtas Joniškie klebonas, garbės pirmininke išrinkta bajorė Ona Končaitė-Komarienė, žadėjusi statybą paremti gausiomis aukomis (sąmata siekė 35 890 rb). Projekto autoriumi vieni tyrėjai laiko Piotrą Serbinovičių iš Sankt Peterburgo, o kiti, sekdami menotyrininku Kazimieru Jasėnu, – švedų architektą Karlą Eduardą Strandmanną (1867–1946)¹⁴. Kalbant apie šią paskutinąją bažnyčios rekonstrukciją, mažai žinoma tai, kad 10 000 rb (rekonstrukcijai buvo reikalinga surinkti 20 000 rb dydžio sumą) 1891 m. paaukėjo dvarininkas Komaras¹⁵ [Vladislovas, Juozapo s. (1810–1896)] iš Baisogalos¹⁶. Komarai 1847 m. iš baronų Medemų įsigijo Jurdaičių dvarą (1400 dešimtinių dirbamos žemės, 457 dešimtinių pievų, 2263 dešimtinių miško, dar turėjo malūną), o 1859 m. iš grafų Zubovų – Kepalių, Satkūnų, Kalvių dvarus (4318 dešimtinių dirbamos žemės, 218 dešimtinių pievų, 1462 dešimtinių miško, dar turėjo Šarkių karčemą ir malūną)¹⁷.

Joniškio parapija visoje Žemaičių vyskupijoje išsiskyrė ir kapinių koplyčių skaičiumi (Gasčiūnų, Ivoškių, Jakiškių, Kurmaičių, Pošupių, Balkaičių, Milvydžių, Jauneikių, Mėdginų, Vanagų ir Kalnelio), ir jų statusu. Iki

¹³ Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 215–218, 238.

¹⁴ Rasa Butvilaitė, „Joniškio Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčia“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II, d. 1, kn. 1, p. 260–274.

¹⁵ „Inland. Aus Janischki“, in: *Libauische Zeitung*, Libau, 1891-09-26, Nr. 219, p. 3.

¹⁶ Apie Komarus žr. Petras Juknevičius, „Komarai“, in: *Dvarų kultūra – Lietuvos kultūros dalis: Konferencijų pranešimai, sudarytojas ir redaktorius Petras Juknevičius, Panevėžys: Tėvynė, Panevėžio rajono savivaldybės administracija, 2010, p. 8–9.*

¹⁷ *Алфавитный список землевладельцев Ковенской губернии (по 1-е сентября 1881 года)*, Ковно: Типография губернского правления, 1882, l. 161, Nr. 2845.

1849 m. šioje Žemaičių vyskupijos parapijoje koplyčių buvo gausiausia, dauguma jų, remiantis mirties metrikų knygomis, egzistavo jau XVIII a. pabaigoje. Dalies jų kilmė galėtų būti siejama su XVIII a. parapijoje vykdytomis jėzuitų misijomis (1754–1773). Pasak Mauricijaus Griškevičiaus, jėzuitų iniciatyva kitados ir kiekviena Jonišio gatvė turėjusi gyventojų lėšomis pastatytą koplytelę (iš viso 5)¹⁸, kurios atkurtos 2016 m.¹⁹

Pasak Jovaišos, pirmą kartą Jonišio dekanato (Jonišio klebonas Benediktas Sviechovskis) pareigybė paminėta 1619 m. birželio 7 d. Vyskupas Jurgis Tiškevičius 1636 m. Žemaičių vyskupystę pertvarkė į 6 dekanatus. Jonišio dekanate liko Jonišio, Žagarės, Akmenės, Papilės, Šakynos, Viešnių, Tryškių, Raudėnų, Kuršėnų, Šaukėnų ir Šiaulių bažnyčios, papildomai buvo įjungtos Pašvitinio ir Linkuvos bažnyčios, taip pat funduotos arba atgautos Pašvitinio, Kurtuvėnų ir Senosios Žagarės šventovės. Vėliau dekanato teritoriją papildė atgauta Saločių bažnyčia, naujai funduota Laižuvos bažnyčia, Meškuičių koplyčia ir Pašiausės jėzuitų kolegijos bažnyčia.

1752 m. Žemaičių vyskupystė buvo reorganizuota į 10 dekanatų, senasis Jonišio dekanatas padalintas pusiau. Rytinė senojo dekanato dalis su 9 parapijinėmis bažnyčiomis – Jonišio, Naujosios ir Senosios Žagarės, Šakynos, Gruzdžių, Šiaulių, Linkuvos, Pašvitinio, Saločių – ir Meškuičių bei Vaškų filijomis išlaikė senąjį Jonišio dekanato pavadinimą. 1755–1767 m. dekanate suskaičiuota 10 bažnyčių, 1774 m. – taip pat 10 (tarp jų ir naujai suformuota Vaškų parapija), 5 filijos (Kalnelio, Šiupylių, Meškuičių, Lauksodžio, Kriukų) ir 2 viešosios koplyčios (Skaistgirio, Kužių). XIX a. parapiinių bažnyčių sąrašą papildė Kriukų, Kruopių, Meškuičių bažnyčios, susiformavo Rėkyvos, Rudiškių, Skaistgirio, Žarėnų-Latvelių, Žeimelio filijos, išaugo Aukštelės, Gasčiūnų, Juodeikių, Kairių, Žukančių koplyčios. Toks skirstymas išliko iki pat 1923 m. rugsėjo 10 d. reformos. Tuomet vietoje 17 dekanatų buvo įsteigti 32. Pagal šį potvarkį Jonišio dekanate liko Jonišio, Rudiškių, Kriukų, Pašvitinio, Senosios ir Naujosios Žagarės parapiinės bažnyčios ir Gasčiūnų, Skaistgirio, Lauksodžio bei Žeimelio filijos. 1926 m. balandžio 4 d. popiežiui Pijui XI įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, Jonišio dekanatas buvo įjungtas į Kauno arkivyskupiją, prie jo prijungta ir Gruzdžių parapija su Šiupylių filija, atskirtos nuo Kuršėnų dekanato, patekusio į Telšių vyskupiją²⁰.

¹⁸ Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 247–250.

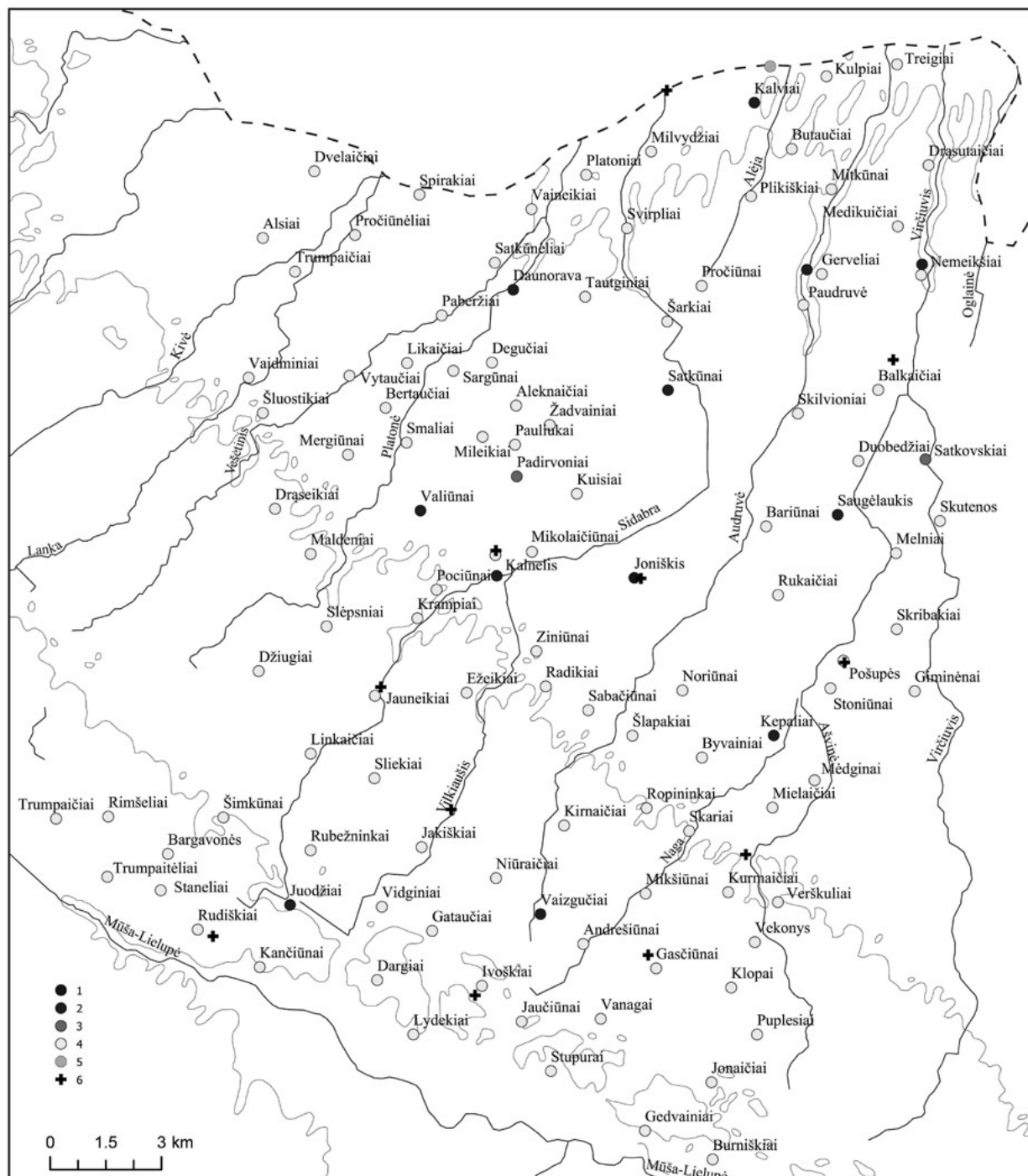
¹⁹ Ernestas Vasiliauskas, „Į miestą sugrįžo šventųjų koplytstulpiai“, in: *Sidabrė*, [Jonišio r.], 2016-07-02, p. 5.

²⁰ Liudas Jovaiša, „Jonišio dekanato istorija“, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II, d. 1, kn. 1, p. 18–20.

Joniškio parapija XIX a. Stasys Šimaitis iš seniausios 1521–1621 m. Joniško krikšto metrikų knygos išvardijo 1599 m. paminėtą 61 gyvenvietę: Aleknaičius, Alsius, Bariūnus, Buivydžius, Butkūnus, Debeikius, Domeikius, Dvelaičius, Ežeikius, Gasčiūnus, Garzdeikius, Gedvilus, Gedminus, Girdžiūnus, Girminius, Gimbučius, Gurbus, Gušainius, Ivoškius, Jankūnus, Jauneikius, Jauniūnus, Jonikaičius, Jurdaičius, Juškaičius (kaimą ir dvarą), Kirnaičius (vaitiją), Krampius, Kuisaičius, Lakaičius, Lieporus (kaimą ir dvarą), Maldenius, Mateikius, Maželius, Mekius, Miknaičius, Mikutį, Noriūnus, Norvaišius, Pagailus, Pašvitinį (vt.), Pociūnus (*Podziuny*), Poviliškius, Pošupes, Pročiūnus, Purmonus, Rimdžiūnus, Sargūnus, Satkūnus (kaimą ir dvarą), Skaraičius, Stanaičius, Sabačiūnus, Šapnagius, Šarkius, Šluostikius, Šniūraičius, Titonius, Trumpaičius, Užmūšę, Vaidminius, Vaineikius, Valiūnus²¹.

Informacijos apie Joniško parapijos ribas teikia įvairūs XIX a. šaltiniai – vizitacijos, parapijiečių sąrašai, žemėlapiai. 1820 m. Joniško bažnyčios vizitacijoje surašyta 119 šiai parapijai priklausiusių gyvenviečių (ilustracija Nr. 2): Andrešiūnų (10 dūmų), Alsių (9 dūmai), Butaučių (5 dūmai), Balkaičių (12 dūmų), Bariūnų (10 dūmų), Bargavonės (Gtč.) (1 dūmas), Byvainių (8 dūmai), Burniškių (14 dūmų), Bertaučių (2 dūmai), Drąsutaičių (9 dūmai), Duobedžių (4 dūmai), Dargių (12 dūmų), Džiugių (13 dūmų), Drąseikių (9 dūmai), Dvelaičių (11 dūmų) kaimai, Daunoravos (1 dūmas) dvaras, Degučių (1 dūmas), Ežeikių (16 dūmų) kaimai, Kalnelio (1 dūmas) dvaras, Kalnelio (5 dūmai), Gudaičių (6 dūmai), Giminėnų (8 dūmai), Gedvainių (17 dūmų), Gasčiūnų (9 dūmai), Gataučių (5 dūmai), Gervelių (2 dūmai) kaimai, Joniško miestas (110 dūmų), Jonaičių (6 dūmai), Jaučiūnų (14 dūmų), Ivoškių (8 dūmai), Jakiškių (27 dūmai), Jauneikių (18 dūmų) kaimai, Juodžių (1 dūmas), Kepalių (1 dūmas), Kalvių (1 dūmas) dvarai, Kalvių (1 dūmas) pašto stotis, Kulpių (7 dūmai), Klopų (7 dūmai), Kurmaičių (16 dūmų), Kirnaičių (13 dūmų), Kančiūnų (8 dūmai), Krampių (15 dūm), Kuisių (7 dūmai), Linkaičių (18 dūmų), Likaičių (2 dūmai), Lydekių (8 dūmai), Medikuičių (6 dūmai), Melnių (8 dūmai), Mitkūnų (7 dūmai), Mėdginų (18 dūmų), Mielaičių (17 dūmų), Mikšiūnų (8 dūmai), Maldenių (6 dūmai), Mikolaičiūnų (3 dūmai), Milekių (4 dūmai), Mergiūnų (1 dūmas), Milvydžių (12 dūmų) kaimai, Nemeikšių (1 dūmas) dvaras, Nemeikšių (6 dūmai), Noriūnų (5 dūmai), Niūraičių (13 dūmų), Aleknaičių (3 dūmai) kaimai,

²¹ Stasys Šimaitis, „Joniškio kaimai šiomet pažymi 400 metų jubiliejų“, in: *Sidabrė*, [Joniškio r.], 1999-04-09, Nr. 27, p. 3.

2 iliustracija. 1820 m. vizitacijoje minimos gyvenvietės: 1 – miestas (Joniškis), 2 – dvaras, palivarkas, 3 – bajorkaimis, 4 – kaimas, užsienis, 5 – pašto stotis, 6 – bažnyčia, koplyčia (pastatytos iki XVIII a. pabaigos, pagal Liudą Jovaišą). Sudarė Ernestas Vasiliauskas, Linas Tamulynas

Paudrūvės (1 dūmas) dvaras, Paudrūvės (7 dūmai), Pročiūnų (7 dūmai), Plikiškių (12 dūmų), Pošupės (12 dūmų), Puplesių (7 dūmai), Pociūnų (8 dūm) kaimai, Padirvonių (4 dūmai) bajorkaimis, Pauliukų (1 dūmas), Paberžių (4 dūmai), Pročiūnėlių (3 dūmai), Platonių (6 dūmai), Rukaičių (4 dūma), Ropininkų (6 dūmai), Radikių (7 dūmai), Rudiškių (17 dūmų), Rubežninkų (5 dūmai), Rimšelių (3 dūmai) kaimai, Satkūnų (1 dūmas), Saugėlaukio (1 dūmas) dvarai, Satkovskių (23 dūmai) bajorkaimis, Skilvionių (11 dūmų), Skutenų (5 dūmai), Skribakių (6 dūmai), Stoniūnų (8 dūmai), Šlapakių (12 dūmų), Skarių (9 dūmai), Stupurų (14 dūm), Sabačiūnų (8 dūmai), Stanelių (19 dūmų), Sliekių (7 dūmai), Šimkūnų (21 dūmas), Slėpsnių (15 dūmų), Šluostikių (13 dūmų), Spirakių (8 dūm), Smalių (3 dūmai), Satkūnėlių (4 dūm), Šarkių (9 dūmai), Svirplių (5 dūmai), Sargūnų (1 dūmas), Treigių (4 dūmai), Trumpaitėlių (8 dūma), Trumpaičių (9 dūmai), Trumpaičių (11 dūmų), Tautginių (8 dūmai) kaimai, Vaizgučių (1 dūmas) dvaras, Verškulių (7 dūmai), Vekonių (10 dūm), Vanagų (9 dūmai), Vidginių (8 dūmai), Vaidminių (4 dūmai) kaimai, Valiūnų (1 dūmas) dvaras, Vytaučių (1 dūmas), Vaineikių (13 dūmų), Ziniūnų (6 dūmai), *Zurawiany* (1 dūmas), Žadvainių (8 dūmai) kaimai. Iš viso 1062 dūm , 7383 priėmė komuniją ir 2923 ne²². Taigi dvigubai daugiau nei tuo metu buvo Naujosios Žagarės bažnyčios parapijoje.

1839–1840 m. Jonišchio bažnyčios parapijiečių sąrašė pateiktas toks gyvenviečių sąrašas (gyvenvietės nurodytos eilės tvarka): Vaizgučių raktas, Gasčiūnai, Kepalių raktas, Kurmaičiai, Mielaičiai, Skariai, Mikšiūnai, Ropininkai, Bivainiai, Noriūnai, Balkaičiai, Nemeikščių dv., Medikučiai, Drąsutaičiai, Gudaičiai, Mitkūnai, Treigiai, Kulpiai, Butaučiai, Plikiškiai, Paudrūvės (Vincento Landsbergio) dv. ir km., Gervelių dv. (*Dwor Klonow* (?)), Skilvioniai, Valiūnų dv., Smaliai, Mergiūnai, Vaidminių raktas, Šluostikių km. ir karč., Vaidminių pal., Petraičių raktas, Alsiai (*Klucz Petrayckie i Alsie*), Trumpaičiai (Sks.), Dvelaičiai, Pročiūnai, Spirakiai, Kuisiai, Žadvainai, Flinioriškių dv. (*Dwor Ukryna*), Aleknaičiai, Padirvoniai, Pauliukai (*Pawluky*), Milekiai (*Melekie*), Sargūnai (Franko), Vaineikiai, Paberžiai (Franko), Likaičiai (Franko), Satkūnai (Franko), Nartaučiai (Franko), Platoniai, Milvydžiai, Svirpliai, Šarkiai, Tautginiai, Pročiūnai, Satkūnų raktas, Bariūnai, Duobedžiai, Saugėlaukio dv., Satkauskių (*Satkowskie*) bjr., Skutenos, Bargavonės (Gtč.), Melniai, Pošupės, Skribakiai, Giminėnai, Stoniūnai, Rukaičiai, Joniškis (Vokiečių g., altarija, Žagarės g., Dvaro g., Šiaulių g.,

²² LVIA, f. 669, ap. 2, b. 223, l. 20.

Upytės g.), Mėdginai, Verškuliai, Vekonys, Klopai, Puplesiai, Jonaičiai, Burniškiai, Gedvainiai, Stupurai, Jaučiūnai, Vanagai, Andrešiūnai, Kirnaičiai, Šlapakiai, Sabačiūnai, Vaizgučiai, Ivoškiai, Lydekiai, Gataučiai, Niūrančiai, Jakiškiai, Ežeikiai, Ziniūnai, Radikiai, Krampiai, Pociūnai, Kalnelis, Kalnelio (*Górka*) dv., Mikolaičiūnai, Jauneikiai, Linkaičiai, Džiugiai, Slėpsniai, Maldeniai, Drąseikiai, Buivydžiai, Kančiūnai, Dargiai, Vidginiai, Rubežninkai, Juodžių pal., Rudiškiai, Staneliai, Trumpaitėliai, Trumpaičiai (Rdš.), Rimkūnai, Šimkūnai.

Kalbant apie gyventojų demografiją, 1853 m. parapijiečių sąrašų knygoje Jonišio mieste surašyta 110 katalikų dūmų su 614 (kitame tų pačių metų sąraše 414) vyrų ir 541 (463) moterimi (iš viso 1155 arba 955), kai visoje parapijoje buvo: 6485 vyrai, 7686 moterys (iš viso 14 171). 1863 m. mieste surašyti 126 dūmai (palyginimui, 1865 m. Kauno gubernijos 3 varstų žemėlapyje X-3 lape mieste nurodyti 136 dūmai) su 376 vyrais, 488 moterimis, 184 berniukais, 130 mergaičių (iš viso 1178), kai visoje parapijoje buvo: 3857 vyrai, 4309 moterys, 1552 berniukai, 1484 mergaitės (iš viso 11 199).

1924 m. inventoriuje nurodyta, kad parapijoje yra 105 gyvenvietės; 9525 kat. likai (4564 vyrai ir 4961 moteris), 959 žydai, 927 latviai liuteronai, 207 rusai, 72 vokiečiai; dauguma kalba lietuviškai, 52 lenkiškai, 72 vokiškai, 207 rusiškai, 927 latviškai, 959 žydiškai, surašyta biblioteka ir archyvas²³ (tik metrikų knygos (žr. lentelę Nr. 1)).

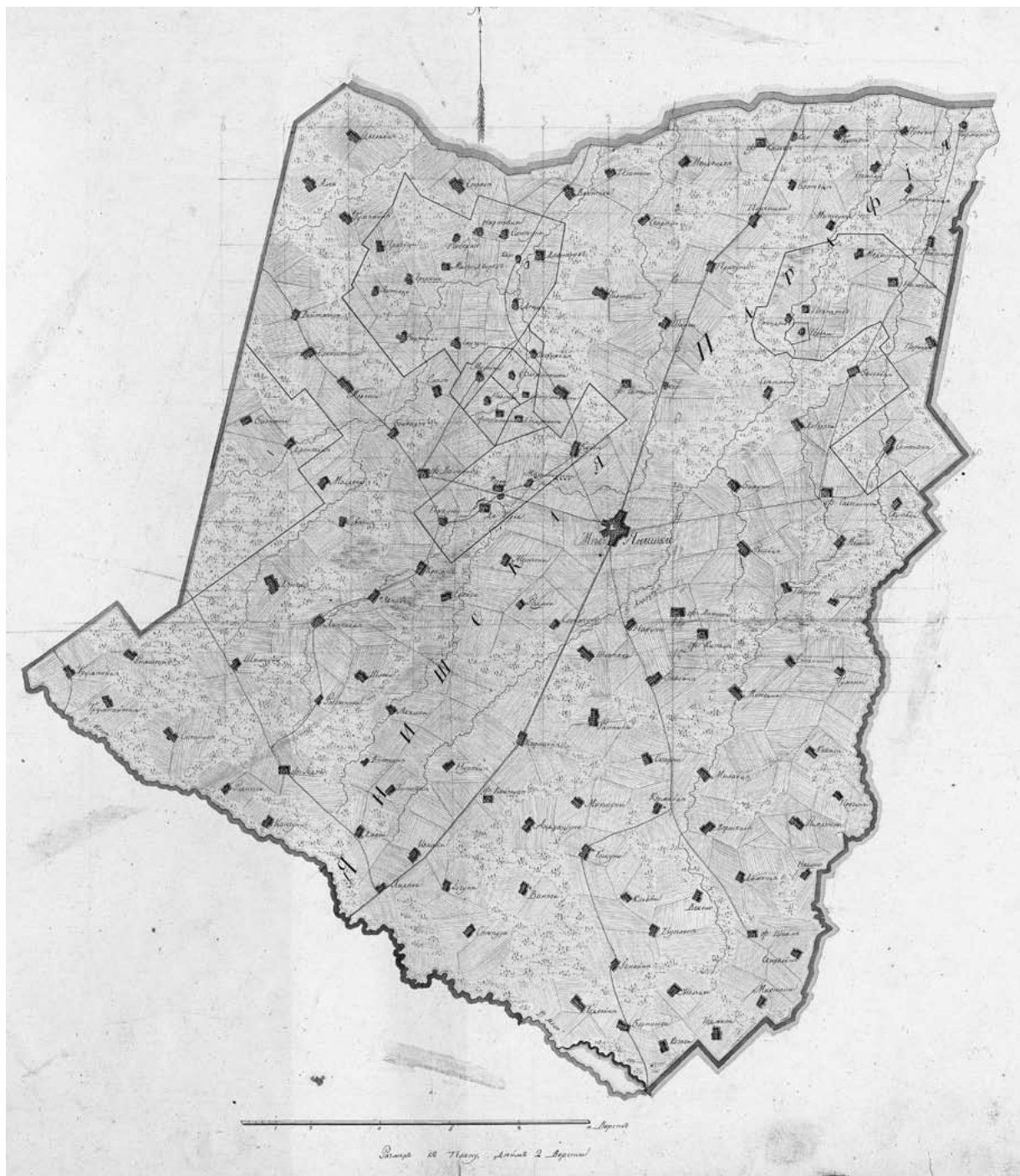
Duomenų apie Jonišio parapijos ribas suteikia ir 1812 m. parapijos²⁴ (iliustracija Nr. 3) bei 1843 m. Šiaulių apskrities (čia išryškintos ir dekanato ribos) žemėlapiai²⁵, kuriuose sužymėtos parapijų ribos, bažnytinė, privati (stambios grafų Zubovų Šiaulių ekonomijos, grafų von Medemų Jurdaičių, baronų von Pfeilicerių-Frankų Daunoravos, bajorų Burnevičių Paudrūvės dvarų, Satkovskių ir Padirvonių (įsiterpęs tarp klebono Kalnelio palivarko ir Daunoravos dvaro valdų), Pūraičių bei kt. bajorkaimių ir kt. valdos) žemėvalda, gyvenvietės. Pietuose parapijos ribos ėjo Mūšos upe – ribojosi su Gruzdžių, Šiaulių ir Lygumų, vakaruose – su Naujosios Žagarės, rytuose – su Kriukų (1843 m. žemėlapyje neišskirta) ir Pašvitinio parapijomis, šiaurėje – su Kuršu.

Kartografavus 1820 m. vizitacijoje minimas gyvenvietes matyti, kad Jonišio parapija apėmė Alfonso Basalyko išskirtų 2 geomorfologinių

²³ *Joniškio bažnyčios archyvas* (toliau – *JBA*), kat. Nr. 20, l. 3v, 11v–12v.

²⁴ *LVIA*, f. 525, ap. 8, b. 1581, l. 2.

²⁵ *LVIA*, f. 526, ap. 7, b. 5444.

3 iliustracija. Joniškio parapijos žemėlapis. 1812. Popierius, tušas, akvarelė. 45,5 × 64,2 cm. (LVIA, f. 525, ap. 8, b. 1581, l. 2)

mikrorajonų dalis – beveik visą Rudiškių–Joniškio be rytinio pakraščio (priskiriama viršutinio lygio dugninės morenos lyguma su ja susiliejančia moreninio kalvagūbrio atkarpa, kur vyrauja smulkiai ir lėkštai kalvotasis raguvomis priemolingas kraštovaizdis, kuriame teigiamos formos užimtos pievų, o raguvos – pievų ir ganyklų; tuo tarpu moreninėje lygumoje būdingiausias nuolaidžios negiliai slėniuotosios priemolingos lygumos, intensyvaus žemės ūkio kraštovaizdis) ir Pašvitinio–Lauksodžio vakarinį pakraštį (vidurinio lygio moreninė lyguma, truputį paveikta prieledyninio baseino vandenių ir turinti gana įvairų paviršių, būdingas smulkiai banguotos negiliai slėniuotos priemolingosios lygumos kraštovaizdis, kurio ribose yra moreninių bangų, nedidelių fluvioglacialinių kauburių, salpinių slėniukų, intensyviau naudojamas žemės ūkyje)²⁶. Priešistoriniais laikais čia (ribos beveik sutampa) buvo įsikūrusi viena tankiai gyvenama žiemgalių pilies apygarda (diskutuojama, kam galėjo priklausyti – Rytų ar Vakarų Žiemgalai) su centru Sidabrėje (Kalnelio I–XVIII a. archeologinis kompleksas), minimu 1288–1290 m.²⁷

Joniškio bažnyčios valdos ir trobesiai. Iki šiol deramo tyrėjų dėmesio nesulaukė Joniškio bažnyčios valdos mieste, Kalnelio palivarke ir kitur buvę pastatai (išskyrus architektūros tyrinėtojos Marijos Rupeikienės tyrimą apie išlikusius parapijos trobesius²⁸). Joniškio mūrinė špitolė (XVII a.), senoji medinė altarija (Bažnyčios g. 1), vikariatas (Bažnyčios g. 3) – bene seniausi išlikę tokios paskirties pastatai Lietuvoje²⁹. Neišliko 1785 m. statyta medinė klasicistinio stiliaus klebonija, nugriauta apie 1980 m. (jos vietoje, ant tų pačių pamatų pastatytas silikatinių plytų pastatas). Beje, pirmoji apie Kalnelio koplyčią ir palivarką, remdamasi žodine tradicija, 1944 m. rašė E. Vaičiulytė, kurios užfiksuota informacija vertintina kritiškai, tačiau įdomi

²⁶ Alfonsas Basalykas, *Lietuvos TSR fizinė geografiija*, t. 2: *Fiziniai geografiniai rajonai*, Vilnius: Valstybinė politikos ir mokslinės literatūros leidykla, 1965, p. 187–188.

²⁷ Ernestas Vasiliauskas, „Ar buvo Žiemgalių Sidabrės žemė“, in: *Praeities puslapiai: Archeologija, kultūra, visuomenė: Mokslinių straipsnių rinkinys, skiriama archeologo prof. habil. dr. Vlado Žulkaus 60-ties metų jubiliejui ir 30-ties metų mokslinės veiklos sukakčiai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2005, p. 191–206.

²⁸ Marija Rupeikienė, „Joniškio krašto sakralinių pastatų architektūra“, in: *Žiemgala*, Kaunas, 2010, Nr. 1, p. 13–14.

²⁹ Palyginimui žr. Marija Rupeikienė, „Parapijų trobesiai“, in: *Lietuvos architektūros istorija*, t. 4: *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, sudarytoja Dalė Puodžiukienė, Vilnius: Paveldas, 2014, p. 302.

kaip sakytinės istorijos, kartu ir vietos istorinės atminties pavyzdys. Pasak pateikėjų Barbaros Skablauskaitės, Kazimiero Vaičiulio, koplyčios fundatoriumi laikytas Goštautas, jo dvaras vadintas Gurkių vardu, kuris apėmė keletą šimtų hektarų žemės, savininkas mirdamas dvarą palikęs Jonišchio parapijai. Po 1830–1831 m. sukilimo dalis dvaro buvo sekvestruota – atimti artimesni kaimai, buvę „kunigiški“ baudžiauninkai, daug žemės iš paties dvaro, palikta tik 35 ha; iš visų kitų žemių sudaryti keli kaimai – Kalnelio, Kupeliškių, Pociūnėlių ir Užupinių (2 pastarieji pavadinti *Pskovskos Slabodos* vardu, kur žemė po 2 dešimtines buvo išdalinta buvusiems rekrūtams)³⁰. Šioje publikacijoje pateiksime 1820 m. vizitacijos informaciją apie kleboniją ir beneficiją, papildytą 1924 m. inventoriumi.

1820 m. bažnyčios vizitacijoje išsamiai aprašyti pastatai ir valda. **Klebonija** (*dom plebanski*) (1805 m. vizitacijoje nurodyta 1785 m. statybos data³¹, statyta kunigo Antano Vildės (1775–1785) rūpesčiu) – medinė, stogas senas, dengtas gontais, statyta ant akmenų ir plytų mūro cokolio, į kurią patenkama laiptais per priekyje esantį prieangį (*ganek*) ant stulpų, atitvertą medine tvorele (*krata*), stogelis dengtas gontais, lentinės lubos ir grindys (*posadzka*), pastatas iš lauko dažytas raudonai (ilustracija Nr. 4). Iš prieangio patenkama į pastatą per dvivėres duris ant geležinių vyrių su kabliukais, vidine spyna ir skląščiais. Kairėje priemenės pusėje klebono rezidencija – 1 kambarys (*stancja*) su 2 rūbinėmis, kuriose yra 4 vienvėres raudonai dažytos durys su vidinėmis spynomis ant geležinių vyrių. Dešinėje priemenės pusėje – salė (menė), už jos 2 kambariai ir alkierius (*alkierz*, miegamasis kambarys, galinė patalpa), prieš virenę – nedidelis kambarys; į šias patalpas ir menę veda 2 dvivėres ir 7 vienvėres žaliai dažytos durys, visos ant geležinių vyrių su kabliukais, 5 jų su vidinėmis spynomis. Viso pastato 5-iuose kambariuose sienos tinkuotos ir dažytos, 1-ame iškljuotos popieriniais tapetais prie dabartinio klebono. Lubos ir grindys iš lentų, taip pat viso pastato sienų lamperijos³² išpieštos ir išdažytos. 8 dideli langai suskirstyti į 4 dalis, su alavo rėmeliais, ant geležinių vyrių, su kabliukais, ąselėmis, ąselėmis (prabajais) uždarymui ir dar 5 mažesni langai. 4 švediškos krosnys juodai glazūruotos su krosniakaiščiais (juškomis) ir durelėmis. Po pastatu iš virenės patenkama į akmenų ir plytų mūro rūšį per duris ant geležinių vyrių

³⁰ E. Vaičiulytė, *op. cit.*, p. 50–51.

³¹ LVIA, f. 669, ap. 2, b. 221, l. 410v, 416v.

³² *Lampèrija* (vok. Lamperie < *pranc.* lambris < *lot.* la(m)brusca – ‘laukinės vynuogės’): 1) aliejiniiais dažais dažyta apatinė sienos dalis; 2) sieną puošianti horizontali dekoratyvinė juosta.

4 iliustracija. Senoji Joniško klebonija. 1922–1924. Fotoatvirukas. Jankelio Fišerio nuotrauka. Petro Kaminsko rinkinys

su kabliukais. Kaminas išvestas per stogą, po juo iš plytų sumūryta virenė. Iš priemenės lentiniai laiptai veda į palėpę, kurie apkalti lentomis, su durimis ant geležinių vyrių ir kabliukais, spynai užrakinti pritaikytomis ašselėmis. Po laiptais – kambarėlis (*gabinciek*) su durelėmis ant vyrių ir įstatoma spyna. Palėpės galuose yra 2 kambarėliai, juose 2 nauji stikliniai langai, 1 durys ant geležinių vyrių. Visi langai su langinėmis: 5 dvivėrės, 3 vienvėrės, ant geležinių vyrių su kabliukais.

1820 m. bažnyčios vizitacijoje taip pat aprašyti vikaro ir tarnų namai, klėtis, arklidė, tvartas. **Vikaro namas** – nuo bažnyčios į kairę, pastatas medinis, ant akmenų mūro cokolio, naujas šiaudais dengtas stogas, kaminas išvestas per stogą, name yra 5 kambariai ir 2 rūbinės, 2 švediškos krosnys su krosniakaiščiu (juška, lenk. *wiuszkami*) ir durelėmis, 8 durys ant vyrių, su kabliukais, ašselėmis, 10 didelių ir mažų langų, 6 langinės, visuose kambariuose lentinės lubos ir grindys. **Tarnų namas** (šeimyninė) – toliau į kairę nuo vikaro namo, pastatas medinis, ant akmenų mūro cokolio, kaminas išvestas per stogą, po juo iš plytų sumūryta virenė. Iš priekio į pastatą veda plytų mūro laiptai. Name yra 3 dideli kambariai, 2 maži, 1 rūbinė, 1 kepykla (*piekarnia*) su kamara. Durys ant geležinių vyrių, 3 su vidinėmis spynomis, 7 su geležiniais skląščiais, su ašselėmis, 14 langų, 2 koklinės krosnys,

kepykloje iš plytų sumūryta 1 krosnis duonos kepimui, visuose kambariuose lentinės lubos, 2 kambariuose lentinės grindys. **Svirnas** – pastatytas dabartinio klebono tarp šių pastatų, ant mūrinio cokolio, pastatas medinis, su prieangiu ir 2 kamaromis šonuose. Palėpėje yra patalpa (altanas). Svirnas su 4 durimis ant geležinių vyrių su kabliukais ir vidinėmis spynomis. Virš jo durų 2 pailgi nedideli langeliai, 2 kamarose po 1 didelį stiklinį langą, palėpėje 2 nedideli stikliniai langeliai. Pastate yra 6 dideli, 2 maži aruodai (*zasieka*), stogas dengtas gontais. **Arklidės** pastatas rąstinis, stogas šiaudinis, su lentinėmis durimis ant geležinių vyrių su kabliukais ir sklėsčiu (klemka). Prie pastato iš galo pristatyta daržinė iš žabų po tuo pačiu šiaudiniu stogu, su lentinėmis durimis per pusę atsidarančiomis, ant geležinių vyrių su kabliukais ir sklėsčiu (klemka). **Tvartas** stovi už kūdros, kur anksčiau buvo bravoras (varykla), pastato stogas dengtas šiaudais, dvivėrės durys ant geležinių vyrių su kabliukais³³. Toliau vizitacijoje pateikiami namų inventorius (baldu, stalo ir darbo įrankių), pasėlių ir maisto atsargų, gyvulių kiekių sąrašai.

Parapijinė mokykla fundacijos neturėjo, tad ji veikė viename klebonijos kambaryje su alkieriumi (ilustracija Nr. 4). Joje dirbo Varnių kunigų seminarijos klierikas Ignotas Šliachas (Ignacy Szlach), kuris mokė skaitymo ir rašymo, „liaudies“ ir lotynų kalbos gramatikos (*gramatyki narodowey y łacinskiy*), skaičiavimo, tikybos. Vizitacijoje yra pateiktas mokyklą lankusių mokinių sąrašas³⁴.

Špitolės pastatas – prie pat parapijinių kapinių (šventoriaus), fasadu nukreiptas į bažnyčią, o užpakaliniu – į turgų, mūrinis, dengtas čerpėmis (vietomis nubyrėjusios, būtinas perdengimas). Iš dešinės pusės, nuo kapinių pusės (šiaurinės), į špitolę veda durys ant geležinių vyrių su kabliukais, priemenėje durys veda į kambarį be grindų su švediška koklių krosnimi ir 2 stikliniais langais. Priešingoje pusėje priemenėlė (*przysionek*), durys ant geležinių vyrių su kabliukais į kambarį taip pat be grindų, su 2 langais ir kokline krosnimi, iš to kambario – durys ant geležinių vyrių su kabliukais veda į kamarą taip pat be grindų su 2 stikliniais langais. Priemenėje virenė iškalta lentomis, šalia jos yra mažos durys ant geležinių vyrių su kabliukais į turgaus pusę. Špitolės lubos (*stołowanie*) visiškai senos. Iš priemenės į palėpę patenkama per mažas duris ant geležinių vyrių su kabliukais. Liptai į palėpę, kurios kairėje pusėje yra kambarėlis su drelėmis ant geležinių

³³ LVIA, f. 669, ap. 2, b. 223, l. 5–6.

³⁴ *Ibid.*, l. 7v–8.

vyrių su kabliukais, krosnele ir 1 mažu stikliniu langeliu (ilustracija Nr. 1). Špitolei pagal 1623 m. fundaciją buvo skirtas 1 valakas Užmūšės apyrubyje (vienkiemyje), Raudiškėmis vadinamo (į vakarus nuo Šiupylių, LKS 6216519.60 m / 442448.63 m), taip pat ir išlaikymas pinigais Šiaulių ekonomijos 12 elgetų, taip pat vizitacijoje yra pateiktas ir 12 elgetų sąrašas³⁵.

Kalnelio (Gurkos) palivarko **ponų namas** (*dom gospodarski*) – naujas, ant kalvelės (ilustracija Nr. 5), patenkama per naują prieangį. Durys ant geležinių vyrių, kairėje pusėje 4 kambariai, tinkuoti ir išdažyti, o dešinėje 2 kambariai ir už prakuros 1 šeimyninė (*stancja czeladka*, tarnų kambarys). Visame pastate lubos – medinės, grindys kambariuose – lentų, o šeimyninė yra be grindų. Visi kambariai su 3 švediškomis krosnimis, kurių viena glazūruotų koklių, kitos 2 sumūrytos iš plytų, šeimyninėje – plytinė duonkepė krosnis. Visame pastate didelių langų į lauką atsidarančių, ant geležinių vyrių, su kabliukais, ašelėmis – 7, mažų taip pat į lauką atsidarančių – 3, priemenėse – 2. Stogas šiaudais dengtas, per jį išvestas kaminas, po kuriuo tarp 2 priemenių yra iš molio sumūryta virenė. Pastatas – ant mūrinio cokolio, po kuriuo – mūrinis iš plytų rūsys, į jį veda durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir vidine spyna.

Taip pat inventoriuje aprašyti arklidė, klėtis, klojimas, bravoras (varykla), 2 patalpų daržinė, šeimyninė, paukštidė, ledainė. **Arklidė** su vežimine ir tvartai – kvadrato formos, po vienu šiaudiniu stogu, naujai uždengtu, medinė. Į arklidę ir vežiminę veda durys – ant geležinių vyrių, su sklėsčiu per kartį uždaromos. Į tvartus visos durys ant bėgūnų. Į kiemą vartai paprastai, dvivėriai. Visas pastatas ant mūrinio cokolio. **Svirnas** – medinis, stogas šiaudais dengtas, su prieangiu, 2 kamaromis, raudonai dažytas, į jį 4 durys, visos ant geležinių vyrių, su kabliukais, sklėsčiais ir vidinėmis spynomis, stiklinių langų – 2, su aruodais, laiptai į palėpę – lentų, grindys ir lubos – lentučių. **Klojimas** – medinis, stogas šiaudais dengtas, joje jauja (džiovykla), kurioje iš plytų sumūryta krosnis, lubos – lentų, durys ant geležinių vyrių. Į grendymą veda vienos dvivėrės durys, ant geležinių vyrių su kabliukais, ašelėmis (prabajais), uždarymui su kartimi pakabinama spyna. Kitos durys – vienvėrės, ant bėgūnų su sklėsčiu. Grendymo gale – daržinėlė po vienu stogu, iš žabu, į ją veda paprasti vartai. **Bravoras** (varykla) – medinis, dalis stogo dengta lentelėmis, kita – šiaudais, jame patalpa (*piekarnia*) su duonkepe krosnimi ir kamara, į jas veda 2 durys, vienos ant geležinių vyrių, su kabliukais ir sklėsčiu, kitos – ant vyrių, be ašelių. Krosnis – plytų mūro.

³⁵ *Ibid.*, l. 8–8v.

5 iliustracija. Kalnelio kaimas (1) su piliakalniu, kapinėmis, koplyčia (2) ir bažnyčios palivarku (3) iš paukščio skrydžio. 1944-08-20. (LCVA, NARA, RG 373, GX-2685-B-SD-2, Nr. 356)

Katilinė – sena, plytinė. Bravore yra salyklinė, į ją veda dvivėrės durys ant geležinių vyrių, su kabliukais, ąselėmis (prabajais), uždamos pakabinama spyna. Bravore – 2 stikliniai langai. **Daržinė** – dviejų patalpų, po vienu stogu, pusiau pjautų rąstų, bendras ilgis – 36 sieksniai, stogas šiaudais dengtas. 2 dvivėrės durys, lentų, ant geležinių vyrių su kabliukais. Taip pat 2 dvivėriai vartai ant bėgūnų, spyna užrakinami. Daržinė – sena, medinė, šienai laikyti. Prie jos naujai pristatyta daržinė – 12 sieksnių ilgio, po tuo pačiu šiaudiniu stogu. Daržinėje – 2 dvivėrės durys ant bėgūnų, su geležine rankena, ąsele (prabajum), kartimi uždamos. **Šeimyninė** (tarnų namas) – medinė, stogas šiaudais dengtas, kuriame taip pat laikomos daržovės, į ją 3 – durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir ąselėmis, 2 stikliniai langai. **Paukštidė** – medinė, nauja, joje yra 5 gardai (tvarteliai) paukščiams, durys ant bėgūnų, stogas šiaudais dengtas. **Ledainė** – medinė, nauja, ant jos įrengta sūrinė. Stogas šiaudais dengtas, 2 durys ant geležinių vyrių, su kabliukais, skląščiu, ąselėmis (prabajais) ir 1 vidine spyna³⁶.

Inventoriuje aprašyta Jonišio bažnyčios **jurisdika** ir kaimai. Jurisdika kartu su klebonija, bažnyčia, sklypu ir daržais apėmė 11 margų³⁷ 281 rykštę ir 60 virvių (4,55 m²), be jokio dūmo. Ribojosi su miestiečių sklypais – einant nuo bažnyčios link klebonijos dešinėje pusėje, palei nuo seno vadinamos Upytės gatvės miestiečių daržus, ir toliau į rytus iki miesto laukų (*do pola mieyskiego*), toliau pasukus į šiaurę ir į vakarus ribojosi su Inflančių gatvės miestiečių daržais. Pirmajame Kuisių kaime buvo 8 ir 2/3 valako su 7 dūmais, antrajame Mikolaičiūnų – 4 ir 17/24 valako su 3 dūmais, trečiajame Kalnelyje (Gurkoje) – 6 ir 1/2 valako su 5 dūmais. Tie kaimai iš rytų, pietų ir vakarų ribojosi su Šiaulių ekonomijos valda, o iš šiaurės – su Padirvonių bajorkaimiu. Ketvirtasis Pociūnų kaimas turėjo 6 ir 2/3 valako su 8 dūmais, iš pietų, vakarų ir šiaurės ribojosi su Šiaulių ekonomija, iš rytų su Kalnelio palivarku. Penktasis Rukaičių kaimas (buvo Kruopių parapijoje, dab. Gaižaičių sen.) turėjo 10 valakų su 5 dūmais, iš rytų ir pietų ribojosi su Girkančių dvaro valda, o iš vakarų – su Pažižmės seniūnija, šiaurėje – su grafo Lotreko Martyniškių dvaro valda. Gulbinų apyrbis turėjo 3 valakus su 1 dūmu, iš visų pusių ribojosi su Šiaulių ekonomija, o Raudiškių apyrbis turėjo 1 valaką su 1 dūmu, iš vakarų, šiaurės ir rytų ribojosi su Šiaulių ekonomija, o šiaurėje – su Šiupylių užsieniu, kuris priklausė Jonišio špitolei. Ariamos žemės buvo 23 margai, pievų – 1 valakas ir 15 margų, miško neturėjo.

³⁶ *Ibid.*, l. 16v–17v.

³⁷ Margas – LDK mato vienetas po Liublino unijos lygus 0,5598 ha arba 300 rykščių.

Taip pat Jonišchio bažnyčia valdė 3 karčemas (užeigas). **Pirmoji karčema** buvo didžiausia, Kalnelio kaime, prie Žagarės vieškelio, sena, šiaudais dengta, su per stogą išvestu kaminu. Staldas (*stodoła*, ūkinis pastatas vežimams statyti ir arkliams palikti) buvo su dvivėrėmis durimis ant bėgūnų, su geležiniais skląščiais. Pirmasis kambarys su 2 dideliais langais, joje krosnis – paprasta, plytinė, sena. Durys į trobą (pagrindinę patalpą) ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu. Į galinį alkierių veda durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu, 2 langai su langinėmis, taip pat ant geležinių vyrių, su kabliukais ir ašelėmis. Šoninė troba – su 1 langu, durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu. Joje rūsysis iš akmenų sumūrytas, durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu. Prieš šoninę trobą – kamara, į ją durys ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu, 1 langas, su langinėmis, ant geležinių vyrių, su kabliukais. Iš šoninės trobos – durys į virenę, ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu. Iš virenės – durys į kiemą, ant geležinių vyrių, su kabliukais. Lubos visame pastate – pjaustyti lentų. Pastatas ant akmenų mūro cokolio. **Antroji karčema** – Kuisių kaimo užusienyje (vienkiemyje), vadinamu Kupeliškėmis, medinė, ganėtinai sena, su staldu, joje 1 galinė siena žabais atitverta. Vartai į ją lentiniai, ant bėgūnų, dveji. Gyvenamoji troba su alkieriuku, be langų ir lubų. Pirmoje troboje, kairėje pusėje – 2 langai (vienas didelis, kitas – mažas). Durys į trobą ir alkierių – ant bėgūnų. Pirmoje troboje lubos lentelėmis iškaltos, yra duonkepė krosnis. Stogas šiaudais dengtas. **Trečioji karčema** – Pociūnų kaimo gale, naujai pastatyta iš senų rąstų, šiaudais dengta, su priemene. Durys į priemenę per pusę atsidaro, ant geležinių vyrių, su kabliukais ir skląščiu, joje 2 nedideli langai, vienas gale, kitas – šone, krosnis nauja iš plytų sumūryta, lubos – lentų. Surašytos 117 revizinės „vyriškos sielos“³⁸. Atskirai inventoriuje surašyti altarijai priklausę pastatai – tarnų namas, klėtis, vežiminė, pastogė-tvartelis (*staienka*), tvartelis, klojimas³⁹.

1924 m. inventoriuje yra aprašyta pakitusi bažnytinė valda: apie 7 ha dydžio klebonijos sklypas su trobesiais, sodu, pieva, daržais (ilustracija Nr. 6). Šis sklypas ribojosi su altarijos, Prano Leparskio, Stasio Slaboko, grytelninkų (kampininkų) ir Zdramavičiaus sklypais; taip pat dovanotas 5 ha 9916 m² dydžio sklypas naujosioms kapinėms; Onos Staškutės (Kazimiero) dovanotas 0,5 ha žemės prie Užupių kaimo; dovanotas 400 m² dydžio sklypas su kalve ir laidaru Vokiečių g. prie kūdros; Kalnelio palivarkas

³⁸ LVIA, f. 669, ap. 2, b. 223, l. 17v–18v.

³⁹ *Ibid.*, l. 23v–24v.

6 iliustracija. Joniškio bažnyčia ir klebonijos trobesiai, sodas iš šiaurės rytų pusės. Apie 1945–1950. Leono Karaliūno rinkinys

su 32 ha 411 m² dydžio žemės valda⁴⁰. Inventoriuje surašyti ir bažnytinėje valdoje esantys pastatai, tarp jų ir 1820 m. vizitacijoje minima senoji klebonija: „Klebonija. Labai sena, nežinia, kada ir keno pastatyta, medinė su akmenio pamatais, su akmenais apmūrytu rūsiu apačioj. Ji iš oro apmušta lentomis iš vidaus tinkuota ir aplipdyta poperiais. Lubos ir asla medinės 24 met. ilgumo ir 8 metrų platumo. Joje 7 kambariai su dviem prieškambariais, prie kurių pristatytos stiklinės gonkelės [uždaru prieangiu]. Durų 12 su paprastomis klengėmis [spynomis] ir raktais. Langų 12 su paprastais pelčiais. Petčių 4 iš kurių koklinės, o kiti plytų. Kaminų 2. Stogas – skindelių [gontų]. Visa klebonija labai sena. Būtinai reikalinga nauja klebonija. Tam tikslui inžinieriaus [Felikso] Visbaro [1880–1966] sustatytas planas naujai klebonijai ir supirkta medžiagų 1924 m.“⁴¹ (ilustracija Nr. 4) (pastatyta 1927 m., dab. Bažnyčios g. 5). Inventoriuje taip pat aprašyti ir Kalnelio palivarko trobesiai: „gyvenamoji troba medinė, šiaudais dengta su gonkeliu 15 m ilgio ir 8 m platumo ant akmenų pamato, pataisyta 1921 m.

⁴⁰ JBA, kat. Nr. 20, l. 15.

⁴¹ *Ibid.*, l. 14–15v, 17v.

7 iliustracija. Kalnelio palivarko gyvenamasis namas (remontuotas 1921 ir 1932 m.) ir molinis tvartas (1936 m.) prie Sidabros upelio. 1970. (VUB, f. 152, b. 578). Juozo Šliavo nuotrauka

Joje 5 kambariai, 8 durys, 10 langų, 2 pečiai, medinės aslos, vienas kaminas“ ir kt. (ilustracijos Nr. 5, 7)⁴².

Duomenų apie Kalnelio kaimo ir palivarko materialinę kultūrą XVI–XX a. suteikia ir 1991–2013 m. vykdyti archeologiniai tyrimai ir žvalgymai⁴³. Informacijos apie Joniškio parapijos Kalnelio (Gurkos) palivarko valdą su kaimu ir gretimais kaimais rasime 1853 m. sudarytame žemėlapyje⁴⁴. Jame yra išskirti ir detalizuoti sodybiniai sklypai: Pociūnų kaime sunumeruoti 8 sklypai, Kalnelyje – 21 (iš jų Mikolaičiūnuose – 3), Kuisių – 7,

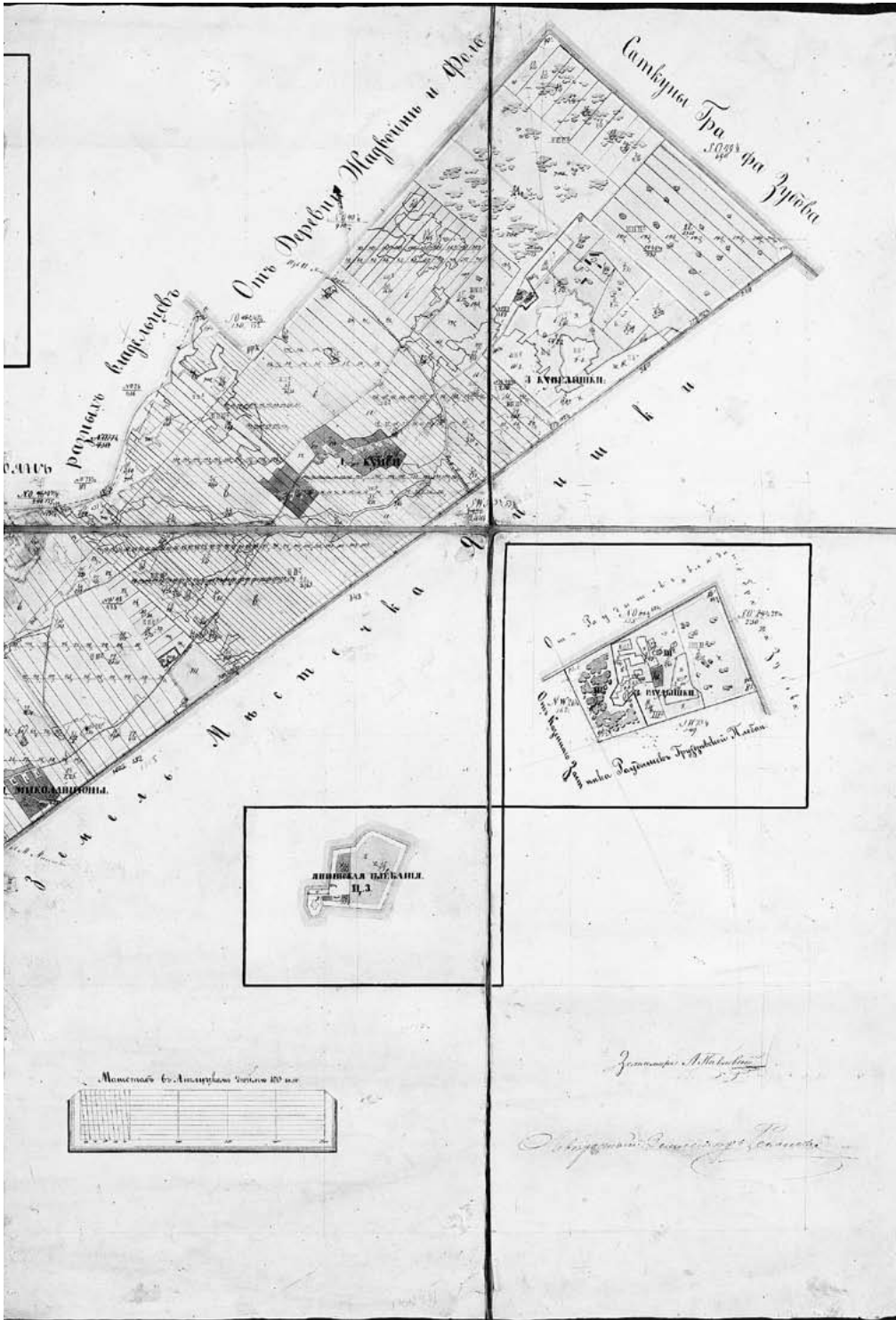
⁴² *Ibid.*, l. 15.

⁴³ Algimantas Merkevičius, „Kalnelio archeologiniai paminklai“, in: *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1998, t. 15, p. 381–388; Ernests Vasīlauskis, „Jaunākie pētījumi Sidabrenes (Kalnjeles) arheoloģiskājos pieminekļos“, in: *Pētījumi zemgaļu senatnē = Latvijas vēstures muzeja raksti. Arheoloģija*, Rīga, 2004, Nr. 10, p. 103–126; Ernestas Vasīliauskas, „Kalnelio antrojo piliakalnio papėdės gyvenvietė ir kaimavietė“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius: Akritis, 2008, p. 113–123; „The excavation of the settlement at the foot of Kalnelis hillfort II and the village site“, in: *Archaeological investigations in independent Lithuania (1990–2010)*, Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology, 2012, p. 63–68.

⁴⁴ KAA, f. I-66, ap. 6, b. 414.

8 iliustracija. Joniškių klebonijos, Kalnelio palivarko ir kitos valdos. 1853. Braižė A. Pavlovskis.

(KAA, f. I-66, ap. 6, b. 414)

į šiaurės vakarus nuo Kuisių papildomai pažymėti Kupeliškių užusienis (3. *Купелишки*) su statiniais ir valda, Gulbinų (3. *Гулбинны*) ir Raudiškių (3. *Рудышки*) užusieniai bei galiausiai bažnytinė valda Joniškio mieste (ilustracija Nr. 8). Šis žemėlapis atspindi situaciją iki bažnyčios dalies žemės perėmimo 1843 m. Nors Joniškis archeologams šiuo metu pakankamai gerai pažįstamas, tačiau bažnytinėje valdoje archeologiniai tyrimai dar tik pradedami (čia aptikta XIX–XX a. ir V–XI a. radinių)⁴⁵.

Joniškio vartotojų bendrovės pastatas. Joniškio bažnyčios archyve yra 1904 m. gegužės 15 d. pasirašyta sutartis tarp Joniškio bažnyčios administratoriaus Šiaučiūno (1862–1939) ir Joniškio vartotojų bendrovės pirmininko bajoro Stanislovo von Goesio (1844–1916)⁴⁶, vertinga tirti miesto architektūrą, lietuviško kapitalo įmonių istoriją. Pagal sutartį buvo numatyta 12 met išnuomoti bažnyčiai priklausantį laisvą, neužstatytą sklypą (90 kv. sieksnių⁴⁷), esantį tarp žydo Frydmano gyvenamojo namo, bažnyčios tarnų mūrinio namo (buv. špitolė) ir Turgaus aikštės. Numatyta nuomoti už 100 rb per metus, tačiau vietoj to Bendrovė įsipareigojo už 1200 rb pastatyti fachtverkinį pastatą iš plytų ir medžio, 8 sieksnių ilgio, 3 sieksnių pločio, kuris pasibaigus sutarčiai be jokios kompensacijos pereitų bažnyčios žinion. Taip pat atskirais punktais bendrovei buvo numatyti įsipareigojimai ir panaudos sąlygos: galimybė išnuomoti patalpas krikščioniui, jei pastatas sudegtų – atstatyti tokių pat matmenų, prižiūrėti pastato aplinką, draudimas laikyti kontrabandines prekes ir dirbti antiklerikaliųjų bei antivalstybinių pažiūrų žmonėms, įsipareigojimas mokėti mokesčius ir kt. Kaip matyti istorinėse nuotraukose ir to meto spaudos žinutėse, pastatas netrukus buvo pastatytas (ilustracija Nr. 1), tačiau 1911 m. gegužės 18 d. kilusio gaisro metu kartu

⁴⁵ Bronius Dakanis, „Upytės, Bažnyčios ir Parko g.“, in: *Archeologiniai tyrimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius: Akritis, 2008, p. 327–328.

⁴⁶ Žr. JBA, kat. Nr. 17; *Памятная книжка Ковенской губернии на 1908 год.*, Ковна: Ковенский Губернский статистический комитетъ, 1907, p. 150; *Памятная книжка Ковенской губернии на 1909 год.*, Ковна: Ковенский Губернский статистический комитетъ, 1908, p. 154; *Памятная книжка Ковенской губернии на 1911 год.*, Ковна: Ковенский Губернский статистический комитетъ, 1910, p. 160.

⁴⁷ Sieksnis – antropologinis ilgio matas, atitiko atstumą tarp ištiestų rankų, buvo įvairių atmainų. Lietuvoje iki metrinės sistemos įvedimo buvo lygus 6 pėdoms (1,94 m), Lenkijoje pagal 1764 m. konstituciją senasis sieksnis siekė 1,786 m, Rusijoje – 2,133561 m (Lietuvoje – mostinis arba paprastasis) (žr. *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*, sudarė Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 250).

su senąja špitolė sudegė⁴⁸ (prekės buvo sunėštos į bažnyčią ir išgelbėtos). 1911 m. rugsėjo 9 d. Žemaičių vyskupas Gasparas Cirtautas Joniškių bažnyčios administratoriui kun. Napoleoniui Butkevičiui nurodė, kad Vartotojų draugijos pastatas turi būti atstatytas ten pat, kur stovėjo prieš gaisrą⁴⁹. Netrukus, 1911 m., kaip nurodyta 1924 m. inventoriuje⁵⁰, toje pačioje vietoje iškilė naujas mūrinis „plytų architektūros“ pastatas pagal Kauno gubernijos architekto Jokūbo Ušakovo projektą, kuris tebėra išlikęs iki dabar.

Bažnyčios archyvas. 2015–2017 m. tyrinėjant Joniškių bažnyčioje likusį archyvą buvo pastebėta⁵¹, kad jo apimtis toli gražu negali lygintis su kitais tyrinėtai (Gruzdžių, Pašvitinio, Žagarės) archyvais, tačiau ir čia esama ne mažiau vertingų dokumentų. Tai 1838/1839–1863 m. parapijiečių sąrašų knygos (6 vnt.), 1809–1927 m. procesų (kursorijų) ir gaunamų raštų knygos (5 vnt.), 1847–1856 m. dekanato dienoraštis, 1846–1847, 1850, 1897–1904 ir 1911–1912 m. gauti raštai, sutartys (originalai), 1923, 1924 m. inventoriai su papildymais iki 1959 m., 1922 m. (?) mokesčių iš ūkininkų sąsiuvinis, įvairūs kiti XX a. pirmos pusės pavieniai raštai.

Į Lietuvos valstybės istorijos archyvą (LVIA, f. 1196, ap. 1, b. 1–106) pateko beveik visos Joniškių bažnyčios metrikų knygos iki 1940 m. Čia saugomi 105 vnt. gimimo, santuokos ir mirties metrikų, priešsantuokinės apklausos ir santuokos protokolų knygos, siunčiamos korespondencijos 1845–1875 m. registracijos knyga⁵², užsakų knyga⁵³. Dokumentų priėmimas pradėtas 1978 m. sausio 2 d. iš Joniškių rajono Civilinės metrikacijos skyriaus. Fondas papildytas 1991, 1997, 1999, 2001, 2003, 2010 ir 2015 m. Kai kurios bylos yra suskaitmenintos ir viešai prieinamos svetainėje www.epaveldas.lt (išskyrus bylas Nr. 28, 32, 33, 38, 46, 47, 49, 52, 56, 58, 62, 67, 68, 70, 71, 73–75, 77–106).

Bažnyčios archyve buvo/yra saugomas vertingas XIX a. vidurio – 1933 m. kartografijos rinkinys, apimantis Žemaičių vyskupystę, krašto dvarų valdas, Joniškių miesto sklypus. Įdomus yra 1855 m. kun. Vincento Juzumo suda-

⁴⁸ *Rygos garsas*, 1911-05-28, Nr. 22, p. 3; *Lietuvos ūkininkas*, Vilnius, 1911, Nr. 22, p. 204.

⁴⁹ *JBA*, kat. Nr. 17, l. 50–51v.

⁵⁰ *JBA*, kat. Nr. 20, l. 14v.

⁵¹ Skaitmenino Ernestas Vasiliauskas, skaitmeninės kopijos (2855 vnt.) saugomos KU BRIA moksliniame archyve.

⁵² *LVIA*, f. 1196, ap. 1, b. 33.

⁵³ Iš fondo apskaitos dokumentų išbrauktos bylos Nr. 4, Nr. 8a, 24; apyrašas papildytas 2015 m.

rytas Žemaičių vyskupystės žemėlapis, kurio Jonišio parapijos teritorijoje sutartiniais ženklais pažymėtos parapijinė mūrinė Jonišio, filijinė medinė Rudiškių bažnyčios, medinės Kalnelio, Jauneikių, Jakiškių, Mielaičių (Kurmaičių), Ivoškių, Gasčiūnų koplyčios. Įdomus krašto smulkių dvarų žemėvaldai, kaimų ir dvaro sodybų struktūrai ir pakitusiam kraštovaizdžiui tirti yra XIX a. viduryje (?) sudarytas Anupro Tomkevičiaus Pavirčiuvės dvaro⁵⁴ valdos (įsiterpusios tarp Didžiųjų ir Mažųjų Satkovskių bajorkaimių, Vengriškių ir kt. dvarų) planas. Čia yra saugomas ir Jonišio labdaros (pavargėlių šelpimo) draugijai (įsteigta 1911 m.) 1920 m. Eustachijaus Skorkos testamentu dovanoto Pavirčiuvės palivarko⁵⁵ Strugiškių vnk. sudarytas planas. Taip pat yra keletas 1933 m. altarijos valdų Jonišio mieste planų.

Joniškio miesto architektūros raidai tirti vertingi keletas bažnyčios pastatų projektų. Dėmesį atkreipia, matyt, dėl prasidėjusio karo nerealizuotas 1913 m. sudarytas „L“ raidės formos, 2 aukštų „plytų“ stiliaus mūrinės špietolės projektas su fasadų išklotinėmis ir pjūviais, turėjusios iškilti altarijos sklype (dab. Bažnyčios ir Livonijos g. sankryžoje).

Dabar Jonišio istorijos ir kultūros muziejuje saugoma (perdavė mons. kun. Juozas Dobilaitis (1928–2014)) nerealizuoti klebonijos (arch. Karlis Reisonas (lat. *Kārlis Reisons*), 1927), sandėlio (arch. Kostas Savickas, 1936), Šv. Vincento ir Pauliaus senelių prieglaudų namų (arch. Algirdas Šalkauskas, Kostas Savickas, Antanas Bistrickas, 1934–1935 ir kt.), vaikų darželio ir sveikatos centro (arch. Antanas Bistrickas, 1933 ir kt.), naujų miesto kapinių plano projektai ar jų kopijos (10 vnt.). Sudarytame kapinių projekte, centrinėje dalyje pažymėtas kryžius, o pačios kapinės (3 ha, 8743 m²) suskirstytos ploteliais Nr. 1–24 pagal kaimus ir miesto gatves (Šiaulių, Mintaujos, Žagarės, Dvaro, Upytės), nekrikštytiems, ne katalikams ir kt.

⁵⁴ Pagal 1848–1854 m. sudarytą Šiaulių apskr. dvarų surašymą Pavirčiuvės dvare surašyta 16 (14) vyrų, 8 (11) moterų „sielų“, 245¹/₃ deš. (LVIA, f. 378, BS-1848, b. 2118, l. 171–171v). 1881 m. Kauno gubernijos žemvaldžių sąrašė nurodoma, kad Anupras Tomkevičius (Anupro) valdą perėmė 1860 m. Ją sudarė 122¹/₈ deš. dirbamos žemės, blogos – 16¹/₂ deš., miško – 116 deš. (*Алфавитный список землевладельцев Ковенской губернии (по 1-е сентября 1881 года)*), Ковно: Типография губернского правления, 1882, l. 322).

⁵⁵ Pagal 1848–1854 m. sudarytą Šiaulių apskr. dvarų surašymą nurodoma, kad Pavirčiuvės dvare buvo 18 (14) vyrų, 17 (19) moterų „sielų“, 14 valakų, kurių sodybų ir sodų – 2 margai, dirbamos – 8 margai, pievų – 12 margų (LVIA, f. 378, BS-1848, b. 2118, l. 142–143). 1881 m. Kauno gubernijos žemvaldžių sąrašė nurodoma, kad Valerijonas Skorka (Mykolo) Pavirčiuvės valdą paveldėjo 1857 m. Ją sudarė 18 deš. dirbamos žemės, blogos – 2 deš. Jo brolis – Eustachijus Ustonių-Satkovskių valdą paveldėjo 1854 m. Ją sudarė 160 deš. dirbamos žemės, miško – 80 deš. (*Алфавитный список землевладельцев Ковенской губернии (по 1-е сентября 1881 года)*, l. 294).

Įdomu, kad Jonišio bažnyčios archyve, lyginant su metrikų knygomis (nuo 1599 m.), mažai išlikę procesų (kursorijų) knygų – tik nuo 1809 iki 1927 m. (su pertraukomis), nėra brolių, pradžios mokyklos, špitolės ir kt. dokumentų. Jos neminimos ir 1924 m. inventoriuje. Seniausia procesų knyga apima laikotarpį nuo 1809 iki 1817 m. Joje įrašai daryti lenkų ir lotynų kalbomis. Įrašuose religine tematika dominuoja įvairūs kunigų paskyrimai ar perkėlimai į parapijas, jų mirtis⁵⁶. Taip pat čia rasime 1810 m. imperatoriaus įsakymus dėl Unitų bažnyčios ir vienuolynų⁵⁷. Čia įrašytas 1810 m. spalio 18 d. nutarimas dėl dvasininkų dalyvavimo pavietų teismuose ir pateiktas jų sąrašas. Pavyzdžiui, Šiaulių pavieto teismo teisėjais paskirti Livonijos kanauninkas, Kuršėnų klebonas Jokūbas Kozielas ir Žemaičių kanauninkas, Radviliškio klebonas Giedraitis⁵⁸. 1838–1845 m. procesų knygoje vertas dėmesio Žemaičių vyskupijos administratoriaus Simono Giedraičio 1841 m. gruodžio 31 d. raštas, sudarytas po bažnyčių vizitacijos. Jame surašytos pastabos, ką turi sutvarkyti atskirų bažnyčių (Kriukų, Lauksodžio, Žeimelio, Vaškų, Šiaulių, Rėkyvos, Kužių, Skaisgirio ir kt.), kunigai⁵⁹. 1848 m. gegužės 28 d. buvo surašyta, kokio remonto reikia Meškuičių, Vaškų, Gruzdžių, Šiupylių, Skaisgirio, Rudiškių, Jonišio bažnyčioms. Beje, čia minima apie šv. Martinijono altoriaus rekonstrukciją⁶⁰. 1849 m. kovo 11 d. įrašė minimi statybų ir remonto darbai Linkuvos, Gruzdžių, Skaisgirio, Jonišio, Kriukų, Senosios Žagarės, Šakynos, Šiaulių ir kt. bažnyčiose. Jonišio bažnyčia tuo metu buvo naujai iš išorės ir iš vidaus tinkuota⁶¹. Iš 1855 m. gruodžio 10 d. įrašo sužinome apie bažnyčių būklę Kriukuose, Žeimelyje, Vaškuose, Linkuvoje, Šiupyliuose, Kužiuose, Šiauliuose, Meškuičiuose, Šakynoje, Žarėnuose, Senojoje ir Naujoje Žagarėje, Joniškyje ir kt.⁶² Knygos istorijos tyrinėtojams gali būti įdomus Jonišio dekanato bibliotekoje buvusių knygų sąrašas⁶³.

⁵⁶ JBA, kat. Nr. 7, l. 1v, 2, 5v, 10, 13, 14, 19v, 21, 22v–23, 31v, 45v, 52–52v, 54v, 61v, 65v, 76v–77, 79, 83, 84, 85, 86, 92v, 94–94v, 95v–98, 99–99v, 103, 107, 108v–109, 110v, 112, 115, 117, 121, 122, 124, 132, 138v, 140, 144, 156, 157v, 160v–161; kat. Nr. 8, l. 6, 11v, 12v, 16v, 27, 29v, 43, 46v, 51, 61, 65, 70, 73, 80, 83, 84, 101, 112v, 113, 117v, 121–123, 148; kat. Nr. 9, l. 2, 7v, 11, 21v, 38, 87, 96, 107, 109v, 132v, 142, 152v, 169; kat. Nr. 10, l. 5, 6v, 8v, 11v, 15–15v, 17v, 27v, 29v, 36v, 37v, 43, 47v, 67v–68, 109, 200v–201, 250–250v.

⁵⁷ JBA, kat. Nr. 7, l. 27–28, 39–40.

⁵⁸ *Ibid.*, l. 41–43.

⁵⁹ JBA, kat. Nr. 9, l. 84v–86.

⁶⁰ JBA, kat. Nr. 10, l. 44–45.

⁶¹ *Ibid.*, l. 56v–58.

⁶² *Ibid.*, l. 175–176.

⁶³ *Ibid.*, l. 213v–214v.

Šiose procesų knygose galima rasti įdomios informacijos apie šeimos istoriją. Čia fiksuoti prašymai dėl santuokos nutraukimo, santuokų su kitų konfesijų atstovais⁶⁴. Pavyzdžiui, 1809 m. bajorė Sofija Krassowska (Krasauskienė) prašė nutraukti jos santuoką su Tomašu Krassowskiu (Krasauskiu), kuris taip ir negrįžo namo po 1794 m. sukilimo (*Rewolucyi Polskiej*, l. 1v) arba 1816–1817 m. įrašai apie santuokos nutraukimą, nes vyrai buvo išsiųsti į Sibirą, ten vedė arba ruošėsi tai padaryti⁶⁵.

1809 m. rugpjūčio 25 d. Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio rašte teigiama, kad dėl liaudies prietaringumo sunkiai vyksta vaikų vakcinacija nuo raupų, todėl kunigai iš sakyklų turi raginti tėvus skiepyti vaikus. Kunigai iš sakyklų turėjo skelbti „Policijos ministro“ 1811 m. rugpjūčio 8 d. įsakymą dėl skiepų nuo raupų, o dvasininkai rinkti duomenis apie nuo raupų mirusius vaikus. Raupų plitimu rūpintasi ir 1812 m. O 1816 m. kovo 10 d. buvo išleistas vyskupo įsakas dėl Šiaulių pavieto skiepavimo nuo raupų komiteto darbo ir kunigų pagalbos⁶⁶. Skiepų nuo raupų klausimą sprendė net Šiaulių pavieto žemutinis žemės teismas, apie ką liudija įrašas procesų knygoje⁶⁷. Iš 1830 m. liepos 29 d. Šiaulių pavieto vakcinacijos komiteto įrašo procesų knygoje sužinome, kad Jonišio parapijoje skiepyti vaikus buvo suteikta teisė III klasės gydytojui Karoliui Aleksandrui Voigtui⁶⁸. Apie prasidėjusią choleros epidemiją sužinome iš 1830 m. spalio 23 d. ir vėlesnių įrašų⁶⁹. 1809 m. rugpjūčio 26 d. vyskupas paragino kunigus ir parapijiečius prisidėti prie generalinės špitolės statybos. 1811 m. buvo nurodyta Žemaičių vyskupijoje rūpintis špitolių išlaikymu, šiam tikslui išsirinkti po du globėjus ir keturis jų padėjėjus bei raštininką, surašyti nuostatai⁷⁰. 1827 m. spalio 28 d. vyskupas paskelbė imperatoriaus įsakymą dėl elgetų, neįgaliųjų judėjimo šalyje suvaržymo⁷¹. 1846 m. rugsėjo 13 d. vyskupo nominato Jono Gintilos rašte paskelbtas Kauno Baudžiamojo teismo nutarimas, kad pribuvėjos ne-

⁶⁴ JBA, kat. Nr. 7, l. 1v, 5–5v, 11v–12, 15–16, 19, 21v, 22v–23, 28, 28v–31v, 32v–33, 34–37, 40, 43–43v, 44v, 45–46, 61, 62, 65v–66, 98v, 99v, 109, 111, 117, 121–121v, 130, 135v, 136v, 137v–138, 140, 147, 147v; kat. Nr. 8, l. 5–5v, 10, 23v–24v, 33v, 36v, 38, 51v, 56, 65, 69, 84, 89, 93, 99v, 100v–101, 107v, 125, 127v, 130, 137v; kat. Nr. 9, l. 2–2v, 10v, 48, 142v.

⁶⁵ JBA, kat. Nr. 7, l. 137v, 139, 148, 149v, 160.

⁶⁶ *Ibid.*, l. 9v, 57–60v, 62v–63, 134v–135.

⁶⁷ JBA, kat. Nr. 8, l. 8–8v, 46–46v.

⁶⁸ *Ibid.*, l. 121.

⁶⁹ *Ibid.*, l. 131v–134, 142v–148.

⁷⁰ JBA, kat. Nr. 7, l. 10–10v, 46v–52.

⁷¹ JBA, kat. Nr. 8, l. 7–8.

gali užsiimti savo praktika, negavusios leidimo iš gydytojo arba jam neda-lyvaujant, o vaikai gali būti laidojami praėjus trims dienoms po mirties⁷².

Joniškio bažnyčios procesų knygoose taip pat yra nemažai ir pasaulie-
tinių dokumentų. Čia galima rasti išrašų iš bylų dėl žemėvaldos⁷³. Įdomus
įrašas apie 1809 m. rugpjūčio 24 d. imperatoriaus įsaką dėl į užsienį pa-
bėgusių valstiečių, bajorų ir miestiečių, kurie gyvena pasienyje⁷⁴. Taip pat
1809–1817 m. procesų knygoje yra forma (pagal 1812 m. gegužės 18 d. im-
peratoriaus įsaką) dėl mokesčių mokėtojų surašymo⁷⁵. Įdomus įrašas apie
1840 m. Liepojos magistrato kreipimąsi dėl prekybos žolių, žemaitiškai va-
dinamų „ruktes“, sėklomis⁷⁶.

Prasidėjusios rusifikacijos ypatybes atskleidžia vyskupo nominato Jono
Gintilos raštas, kuriame teigiama, kad Švietimo ministerija uždraudė parapi-
nėse mokyklose vaikus mokyti tikėjimo tiesų žemaičių kalba, bet rekomen-
davo mokyti rusų kalba. Klebonai turėtų pasitelkti į pagalbą vargonininkus,
zakristijonus arba patys vaikus mokyti šia kalba. Taip pat atkreipiamas dė-
mesys, kad daugelyje parapijų tokios mokyklos nebeveikia⁷⁷.

Į procesų knygą įrašytas 1812 m. rugsėjo 17 d. įsakymas dėl to, kas gali
būti liudytojais teisme, rodo, kad itin buvo vertinamos moralinės savybės
(teisingumas, dorybingumas, blaivumas, nekyšininkavimas ir kt.)⁷⁸. Pasi-
baigus karui su Prancūzija, Rusijos valdžia siekė susigrąžinti prancūzams
perėjusius tarnauti gyventojus, todėl tyrėjams gali būti įdomus 1812 m.
gruodžio 12 d. imperatoriaus Aleksandro įsakas⁷⁹. Procesų knygoje 1828 m.
balandžio 20 d. data įrašytas carinės vyriausybės nutarimas dėl bajorystės
patikrinimo⁸⁰. Įdomus 1829 m. įrašas apie tai, kad kunigai sekmadieniais ir
per šventes iš sakyklų turi „žemaičių kalba“ įspėti žmones neužsiiminėti
kontrabandinių prekių gabenimu⁸¹. Užuominų apie 1830–1831 m. sukilimą
galima rasti Baudžiamojo karinio statuto išraše, kuriame nurodyta mirties
bausmė sušaudymu už išdavystę, draudimas susirašinėti su priešiškos ka-

⁷² JBA, kat. Nr. 10, l. 15–15v.

⁷³ JBA, kat. Nr. 7, l. 6–9; kat. Nr. 8, l. 93–94v.

⁷⁴ JBA, kat. Nr. 7, l. 10v–11.

⁷⁵ *Ibid.*, l. 66–68.

⁷⁶ JBA, kat. Nr. 9, l. 46v.

⁷⁷ JBA, kat. Nr. 10, l. 12v–13v.

⁷⁸ JBA, kat. Nr. 7, l. 77v–78v.

⁷⁹ *Ibid.*, l. 79v–80.

⁸⁰ JBA, kat. Nr. 8, l. 24v–27.

⁸¹ *Ibid.*, l. 64–65.

riuomenės atstovais ir kt.⁸² 1838–1845 m. procesų knygoje yra įrašas apie tai, kad Šiaulių apskrities bajorų maršalas Eligijus Kaunackis 1838 m. gruodžio 28 d. kreipėsi į Žemaičių vyskupijos administratorių Simoną Giedraitį, jog Bažnyčia padėtų rinkti lėšas (po 30 kapeikų nuo asmens) Šiaulių gimnazijos statybai. Kreipimasis buvo pakartotas ir 1839 m. gegužės 12 d.⁸³

Keletas Jonišio bažnyčios procesų knygų gali būti įdomios ir lietuvių kalbos istorijos tyrėjams. Panašiai kaip ir kitų bažnyčių procesų knygose, 1838–1845 m. Jonišio bažnyčios knygose taip pat rasime 1839 m. tekstą lietuvių kalba *Spasabay gelbieima galwiu* apie tai, kaip reikia gelbėti galvijus nuo kritimo⁸⁴. Čia įrašyti ir vyskupo Motiejaus Valančiaus ganytojiški laišakai lietuvių kalba, kurių daugumą 2000 m. paskelbė Vytautas Merkys⁸⁵. Tai 1862 m. gruodžio 12 d., 1863 m. kovo 29 d., 1864 m. rugsėjo 13 d. laišakai⁸⁶. Paskutinis vyskupo laiškas, skirtas vyskupystės kunigams, Merkio sudarytame rinkinyje nepublikuotas, tačiau yra žinomas iš kitų leidinių⁸⁷. Į procesų knygą yra įrašytas 1899 m. gegužės 11 d. popiežiaus Leono XIII į lietuvių kalbą išverstas pamokslas. Taip pat čia rasime Žemaičių vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio 1900 m. lapkričio 4 ir 23 d. raštus tikintiesiems lietuvių kalba. Nuolatiniai įrašai lietuvių kalba pasirodo nuo 1916 m.⁸⁸

Procesų knygoje galima rasti informacijos apie užsienio politiką. Pavyzdžiui, apie 1809 m. rugsėjo mėnesį pasirašytą sutartį tarp Rusijos ir Švedijos, rusų kariuomenės pergalę prieš turkus, apie Austrijos–Prancūzijos sutarties ratifikaciją 1809 m. pabaigoje, įvykius kare su turkais 1810 m. Iš sakyklų turėjo būti perskaitytas imperatoriaus Aleksandro raštas (1815-05-29), kuriame vertinta tarptautinė padėtis⁸⁹. 1828–1829 m. procesų knygoje atsirado daug įrašų apie Rusijos kariuomenės pergalės prieš turkus⁹⁰.

⁸² *Ibid.*, l. 151–152v.

⁸³ *JBA*, kat. Nr. 9, l. 5, 19.

⁸⁴ *Ibid.*, l. 13v–14.

⁸⁵ Motiejus Valančius, *Ganytojiški laišakai*, parengė Vytautas Merkys, Birutė Vanagienė, (ser. *Historiae Lituaniae fontes minores*), Vilnius: Žara, Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 141–147, 156–159.

⁸⁶ *JBA*, kat. Nr. 10, l. 222v–224v, 240–241v.

⁸⁷ Ieva Šenavičienė, „Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus aplinkraščiai ir ganytojiški laišakai (1850–1875)“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2017, t. 40, p. 396, Nr. 190.

⁸⁸ *JBA*, kat. Nr. 11, l. 33–35v, 37v–38v, 39v, 81–83.

⁸⁹ *JBA*, kat. Nr. 7, l. 11, 12–12v, 13v–14, 26v–27, 122v–123v.

⁹⁰ *JBA*, kat. Nr. 8 (1827–1831 m. procesų knyga, l. 37v–38, 44, 48–49, 52–52v, 96–97v).

Procesų knygas papildė išlikę klebono Adomo Jakštavičiaus laikais (1840–1861) 1846–1847, 1850 m. gauti raštai, 1847–1856 m. pildytas dekanato žurnalas, kur trumpai surašyti įvairioms bažnytinėms ir pasaulietinėms įstaigoms išsiųsti raštai, nurodymai. Pasak Liudo Jovaišos, Jakštavičiaus administravimo metu Joniškio bažnyčia 1847–1853 m. buvo suremontuota (pertinkuota ir perdažyta, pakeistas stogas, sudėtos akmens plokščių grindys), 1847–1853 m. atnaujinti altoriai, 1851–1853 m. nutapyti nauji paveikslai, 1845 m. suremontuoti arba pastatyti nauji klebonijos pastatai, 1850 m. pastatyti šventoriaus vartai, įrengtos Kryžiaus stočių koplytėlės⁹¹. Apie kai kuriuos remonto darbus užsimenama ir dekanato žurnale, pavyzdžiui, 1848 m. kovo mėn. apie būtinybę keisti bažnyčios langus, pertinkuoti ir perdažyti bažnyčios vidų, nesutarimus dėl klebonijos statybų. Čia yra įrašas apie 1849 m. Rygoje numatomus samdyti dailininkus⁹². Žurnale galima rasti informacijos apie įvairias Joniškio dekanato bažnyčias, pavyzdžiui, 1847 m. Linkuvos bažnyčios ir klebonijos remonto darbus, 1847–1849 m. Vaškų bažnyčios kleboną ir atliktus remonto bei statybos darbus. Surašyti ir bažnyčiai priklausantys Vaškų parapijiečiai. Įdomus įrašas su informacija apie tai, kad išvykdamas iš Meškuičių 1847 m. kunigas Lukauskis išsivežė pinigų, popierius, seną šv. Barbaros paveikslą (suknelė buvusi aptaisyta sidabru). Iš 1850 m. įrašo paaiškėjo, kad šis paveikslas atsidūrė Eigirdžių bažnyčioje. Taip pat viename iš įrašų užsimenama apie koplyčios statybas Meškuičių kapinėse 1819–1820 m. 1850 m. vasarą vyko remonto darbai Naujosios Žagarės bažnyčioje, buvo pakeistos lubų lentos, taisyti altoriai. Kartu surašytas trumpas bažnyčios ir klebonijos inventorių. 1851 m. pradėta remontuoti Pašvitinio bažnyčia⁹³.

Tarp kitų XX a. pirmos pusės dokumentų yra Žemaičių vyskupo raštai, 1911 m. kilusio ginčo dėl Kurmaičių koplyčios su naujai įsteigtu Gasčiūnų cirkulu, sklypo dovanojimo Šv. Vincento draugijai dokumentai, 1911 m. sklypų ir Kalnelio palivarko nuomos sutartys, atspindinčios parapijos ūkinio gyvenimo pusę⁹⁴. 1911 m. rugsėjo 9 d. Žemaičių vyskupo Gasparo Cirtauto rašte Joniškio bažnyčios administratoriui kun. Butkevičiui nurodyta, kad Vartotojų draugijos pastatas turi būti atstatytas, o špitolė (elgetyną) reiktų pastatyti naują savomis lėšomis už 1000 rb⁹⁵.

⁹¹ Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 237–238.

⁹² *JBA*, kat. Nr. 12, l. 23v, 25–26v, 36v–37.

⁹³ *Ibid.*, l. 4–4v, 6–7, 16–17, 24–25, 28v–29, 38v–44, 56v, 58v, 60–60v, 73v.

⁹⁴ *JBA*, kat. Nr. 17, l. 53–54v, 61–61v, 67–69v.

⁹⁵ *Ibid.*, l. 50–51v.

1 lentelė. Jonišio bažnyčios parapijos archyvo metrikų knygos bažnyčioje, Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) ir jo sudėtis pagal 1924 m. inventorių

Data	Krikšto metrikų knygos	Ikivedybinių apklausų knygos	Jungtvių registracijos knygos	Mirties metrikų knygos	Iš viso
1924 m.	1599–1621 m. 1634–1654 m. 1661–1669 m. 1669–1679 m. 1703–1716 m. 1748–1765 m. 1765–1775 m. 1775–1790 m. 1794–1798 m. 1798–1803 m. 1803–1808 m. 1808–1814 m. 1814–1821 m. 1821–1828 m. 1828–1832 m. 1832–1835 m. 1835–1841 m. 1841–1846 m. 1846–1849 m. 1849–1855 m. 1855–1857 m. 1857–1860 m. 1860–1865 m. 1865–1872 m. 1872–1878 m. 1878–1882 m. 1882–1886 m. 1886–1890 m. 1890–1893 m. 1893–1896 m. 1896–1899 m. 1899–1903 m. 1903–1907 m. 1907–1912 m. 1912–1916 m.	–	1776–1789 m. 1789–1806 m. 1806–1813 m. 1813–1821 m. 1821–1827 m. 1827–1835 m. 1835–1846 m. 1846–1848 m. 1848–1860 m. 1860–1866 m. 1866–1880 m. 1880–1889 m. 1889–1897 m. 1897–1908 m. 1908–1920 m.	1772–1802 m. 1802–1819 m. 1819–1827 m. 1827–1834 m. 1834–1849 m. 1849–1860 m. 1860–1868 m. 1868–1878 m. 1878–1883 m. 1883–1889 m. 1889–1893 m. 1893–1896 m. 1896–1901 m. 1901–1909 m. 1909–1916 m.	65

2018 m.	–	1828–1830 m.	–	–	1
LVIA	1599–1621 m. 1635–1654 m. 1661–1669 m. 1663–1664 ir 1678–1680 m. 1664–1679 ir 1679 m. santuokos 1703–1716 m. 1748–1765 m. 1765–1775 m. 1775–1790 m. 1794–1798 m. 1798–1803 m. 1803–1808 m. 1808–1814 m. 1814–1821 m. 1821–1827 m. 1828–1832 m. 1832–1834 m. 1835–1841 m. 1841–1846 m. 1846–1848 m. 1849–1855 m. 1855–1857 m. 1857–1860 m. 1860–1865 m. 1865–1872 m. 1872–1878 m. 1878–1882 m. 1882–1886 m. 1886–1890 m. 1890–1893 m. 1893–1896 m. 1896–1899 m. 1899–1903 m. 1903–1907 m. 1907–1912 m. 1912–1916 m. 1916–1921 m. 1922–1927 m. 1927–1931 m. 1931–1935 m. 1935–1940 m. 1940 m.	1839–1845 m. 1845–1851 m. 1855–1860 m. 1868–1871 m. 1871–1873 m. 1873–1879 m. 1879–1883 m. 1883–1887 m. 1887–1891 m. 1891–1896 m. 1896–1902 m. 1902–1907 m. 1907–1914, 1914– 1921 m. (užsaku)	1698–1744 m. 1751–1775 m. 1776–1789 m. 1806–1813 m. 1813–1821 m. 1821–1827 m. 1828–1834 m. 1835–1846 m. 1845–1848 m. 1849–1860 m. 1860–1866 m. 1866–1880 m. 1880–1889 m. 1889–1897 m. 1897–1908 m. 1908–1921 m. 1922–1924 m. 1925–1927 m. 1928–1930 m. 1930–1935 m. 1935–1940 m.	1772–1802 m. 1802–1819 m. 1819–1827 m. 1828–1834 m. 1835–1848 m. 1849–1861 m. 1861–1868 m. 1868–1878 m. 1878–1883 m. 1883–1889 m. 1889–1893 m. 1893–1896 m. 1896–1901 m. 1901–1909 m. 1909–1918 m. 1918–1921 m. 1922–1926 m. 1926–1930 m. 1930–1935 m. 1935–1940 m.	104

Publikacija

JONIŠKIO BAŽNYČIOS ARCHYVO KATALOGAS

Ikivedybinių apklausų knygos

1. Ikivedybinių apklausų knyga. Apima 1828–1830 m. laikotarpį. Viršeliai kieto kartono, pilkos spalvos, nugarėlė rudos odos, 37,2 × 23,5 cm. Knygos gale yra tamsiai raudonos spalvos antspaudas. Numeruoti 94 lapai. Formuliaras, įrašai – lenkų kalba.

Parapijiečių sąrašai

2. Parapijiečių sąrašų knyga (*Wizyta czyli kolenda parafij Janiskiey z roku 1838 na rok 1839 rozpoczęta dnia 8 9bra*). Apima 1838–1839 ir 1839–1840 m. laikotarpį. Viršeliai kartono, rudos spalvos, nugarėlė ir kampai rudos odos. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Numeruota 180 lapų (prirašyta l. 1–176). Įrašai – lenkų kalba.
3. Parapijiečių sąrašų knyga (*Wizyta parafialna rok 1851*). Apima 1851 m. laikotarpį. Viršeliai kieto kartono (išlikęs tik apatinis viršelis), pilkos spalvos, kampai rudos odos, surišti odine virvele, 24,5 × 19,5 cm. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Numeruoti 163 lapai. Įrašai – lenkų kalba.
4. Parapijiečių sąrašų knyga (*Spis ludności parafii Janiskiey za rok 1853*). Apima 1853 m. laikotarpį. Viršeliai neišliko, nugarėlė rudos odos, 37,5 × 24 cm. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Numeruota 111 lapų. Įrašai – lenkų kalba.
5. Parapijiečių sąrašų knyga. Apima 1853 m. (pagal kai kurių asmenų gimimo datas). Viršeliai kieto kartono, geltonos spalvos, nugarėlė tekstilinė, su nutrūkusiais dirželiais. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Numeruoti 103 lapai. Įrašai – lenkų kalba.
6. Parapijiečių sąrašų knyga (*Spis ludności parafiji Janiszskiey za rok 1863*). Apima 1863 m. Viršeliai kieto kartono, geltonos, pilkos spalvos, nugarėlė rudos odos. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Numeruoti 109 lapai, gale yra 5 papildomi lapeliai su parapijiečių papildymais (tarp jų ir kolonistais Būtniūnų km.). Įrašai – lenkų kalba.

Procesų (kursorijų), siunčiamų, gaunamų raštų knygos

7. Procesų knyga (*Janiskie/od ru 1809 do 1817*). Apima 1809–1817 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti Žemaičių vyskupo, katalikiškų institucijų ar

- kitų parapijų klebonų, teismų ir kt. Viršeliai kieto kartono, rudos spalvos, nugarėlė ir kampai rudos odos, 34,7 × 21,2 cm. Formuliaras – lenkų kalba, raštai – lenkų, lotynų, rusų kalbomis.
8. Procesų knyga (*Księga procesów kościoła parafialnego Janiskiego*). Apima 1827–1831 m. laikotarpį. Raštai siųsti Joniškio dekanui, Gruzdžių (Užmušės), Pašvitinio klebonams iš Žemaičių vyskupo, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, Rusijos imperatoriaus ir imperijos institucijų, Vilniaus gubernatoriaus, teismų (Vilniaus gubernijos, Šiaulių žemės), Vilniaus imperatoriškojo universiteto ir kt. Viršeliai kieto kartono, rudos spalvos, nugarėlė ir kampai rudos odos, 34,4 × 22 cm, numeruoti 157 lapai (prirašyta l. 1–156), buvęs perrištas siūlu. Titulinis – lenkų kalba, raštai – lenkų, lotynų, rusų kalbomis.
 9. Procesų knyga (*Księga processowa sporządzona 1838 roku miesiąca Stycznia 18 dnia*). Apima 1838–1845 m. laikotarpį. Raštai siųsti Joniškio dekanui iš Žemaičių vyskupo, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, Rusijos imperatoriaus ir imperijos institucijų, Vilniaus gubernatoriaus ir kt. Viršeliai kieto kartono, rudos spalvos, pažeisti kirvarpų, nugarėlė rudos odos, 36,5 × 23 cm, numeruoti 188 lapai (sulieti vandeniui), perrištas siūlu, su raudono lako antspaudu. Formuliaras – lenkų kalba, raštai – lenkų, lotynų, rusų, lietuvių kalbomis.
 10. Procesų knyga. Apima 1845–1874 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti Žemaičių vyskupo, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, Rusijos imperatoriaus ir imperijos institucijų ir kt. Viršeliai kieto kartono, rudos spalvos, nugarėlė ir kampai rudos odos, 33,4 × 22,5 cm, prirašyta 281 lapas. Raštai – lenkų, lotynų, rusų, lietuvių kalbomis.
 11. Gaunamų raštų knyga (*Книга входящимь бумагамь Янишского Р. Католическаго приходскаго настоятеля Ковенской губернии с 1874 года*). Apima 1874–1916, 1927 m. laikotarpį. Raštai atsiųsti Romos popiežiaus, Žemaičių vyskupo, katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų, teismų ir kt. Viršeliai kieto kartono, pilkos spalvos, margi, nugarėlė ir kampai rudos odos, 37,7 × 22,9 cm, 86 lapai (prirašyta l. 83). Titulinis – rusų kalba, raštai – lenkų, lotynų, rusų, lietuvių kalbomis.
 12. Dekanato gaunamų raštų žurnalas (kursorijų knyga) (*Żurnal dziekana dekanatu Janiskiego na rok 1847*). Apima 1847–1856 m. laikotarpį. Viršeliai kieto kartono, pilkos spalvos, margi, nugarėlė ir (nuplyšę)

- kampai rudos odos, 39 × 24 cm, 136 lapai. Titulinis, įrašai – lenkų ir rusų kalba.
13. Laiškai siūsti Jonišchio dekanui Adomui Jakštavičiui, pluoštas susiūtas siūlais, kai kurie su raudono vaško spaudais, kiti – su pašto spaudais. Apima 1846 m. laikotarpį, 68 lapai.
 14. Laiškai siūsti Jonišchio dekanui Adomui Jakštavičiui, pluoštas susiūtas siūlais, kai kurie su raudono vaško spaudais, kiti – su pašto spaudais, dalis suplėšyta. Apima 1847 m. (l. 17–93), 1850 m. (l. 1–16) laikotarpį, 93 lapai.
 15. Laiškai siūsti Jonišchio dekanui Adomui Jakštavičiui, pluoštas susiūtas siūlais, kai kurie su raudono vaško spaudais, kiti – su pašto spaudais, dalis suplėšyta. Apima 1850 m. laikotarpį, 277 lapai.
 16. Gaunami raštai (*Официялныя Бумаги Янишскаго прихода за время отъ 1897 года до 1904 года*). Apima 1897–1904 m. laikotarpį. Įvairūs laiškai, raštai iš Žemaičių vyskupo, kitų dekanato parapijų (Gruzdžių, Naujosios Žagarės, Kriukų, Pašvitinio) dėl santuokų registravimo, Kauno gubernijos liaudies mokyklų direkcijai, Šiaulių apskr. teismo, pluoštas susiūtas siūlu, kai kurie su raudono vaško antspaudais, kiti – su pašto spaudais. Pradžioje yra Daliutės Petrulienės (JIKM, 1996 m.) sudarytas dokumentų apyrašas. Segtuvo dydžiai – 41,2 × 25,3 cm, viršeliai kieto kartono, 126 prirašyti lapai.
 17. Gaunami raštai (*Официялныя бумаги Янишскаго прихода за время отъ 1911 года*). Apima 1911–1912 m. laikotarpį. Įvairūs laiškai, raštai iš Žemaičių vyskupo, kitų parapijų, Rusijos imperatoriaus, Kauno gubernatoriaus įsakai, sutartys dėl nekilnojamo turto nuomos (Kalnelio palivarko, sklypo Jonišchio vartotojų bendrovei), Gasčiūnų cirkulo ir Kurmaičių koplyčios priklausomybės, krikšto metrikų nuorašai, atvirlaiškiai siūsti Jonišchio dekanui administratoriui kunigui Napoleonui Butkevičiui, pluoštas susiūtas siūlu, kai kurie su raudono vaško antspaudais, kiti – su pašto spaudais, 172 prirašyti lapai.
 18. Gaunamų raštų segtuvas: įvairūs raštai iš Kauno metropolijos kurijos, Jonišchio m. namų valdybos, apie pastatus, dėl jų nuomos, Labdaringos draugijos. Apima 1920–1962 m. laikotarpį.

Vizitacijų, inventorių knygos

19. Inventorius (*Joniškio altarija. Inventoriaus knyga. 1923 m. XII*). Apima 1923 m. laikotarpį. Segtuvas 36 × 23,6 cm, susiūtas, numeruota 19 puslapių (prirašyta p. 1–4). Formuliaras ir tekstas – lietuvių kalba.

20. Inventorius (*Žemaičių vyskupui vizituojant Joniškį 1924 m. susatytas inventorius*). Apima 1924 m. laikotarpį su papildymais iki 1959 m. Minimos veikusios Tretininkų (1921), Švč. Sakramento (1924), Labdaros (1911), Blaivybės, Angelų Sargų (1923), Pavasarininkų ir Ateitininkų (1918) draugijos, Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karvičiaus 1914 m., Kauno arkivyskupo Juozapo Skirecko 1926 m. raštai. Segtuvas stačiakampio formos, susiūtas. Iš viso 55 lapai (priešrašyta l. 1–25v, 47, 49–55). Formuliaras ir tekstas, įrašai – lietuvių kalba, vyskupo raštai – lotynų kalba.

Įvairūs

21. Mokesčių iš katalikų ūkininkų sąsiuvinis. Apima 1921 m. (?) laikotarpį. Sąrašas sudarytas pagal kaimus, Joniškio mieste pagal gatves, iš viso 2222 ūkiai, klaidingai be lietuvių priešrašyta keletas latvių, vokiečių, žydų tautybės asmenų, liuteronų (išbraukti), nurodyti ūkių dydžiai ha. Segtuvas stačiakampio formos, 41 lapas (priešrašyta l. 1–38v).
22. Žemaičių vyskupo Mečislavo Leonardo Paliulionio 1904 m. balandžio 14 d. ganytojiškas laiškas Nr. 869 Joniškio parapijai (2 lapai).
23. Malvinos Tomkevičienės-Skorkaitės 1925 m. gruodžio 30 d. dovanojimo sklypo su buv. karčema (Mintaujos g. 48) Šv. Vincento draugijai aktas.
24. Šv. Vincento draugijos sklypo su statiniais Respublikos g. (ribojasi su Dragonienės ir Ačėnės Pranciškos valdomis) brėžinys.
25. Šv. Vincento draugijos (Vytauto g. 6) pastato gražinimo 1941 m. liepos 25 d. aktas.
26. Įvairūs raštai, draudimo polisai. Apima 1904–1942 m. laikotarpį. Numeruoti 28 lapai.
27. Namų knyga (*Joniškio klebonija. Joniškis. Bažnyčios g.*). Apima 1927–1940 m. Surašyti valdoje gyvenę asmenys pradedant kan. Povilu Korzonu, baigiant Povilu Racevičiumi. Segtuvas – 32,6 × 21 cm. Numeruota 20 lapų (priešrašyta l. 1–8). Formuliaras ir tekstas – lietuvių kalba.

Kartografijos ir pastatų projektų rinkinys

28. Žemaičių (Telšių) vyskupystės, Kauno ir Kuršo gubernijų žemėlapis. Sudarė Vincentas Juzumas. 1855. Užrašas: *MAPPA DYCEZYI ŻMUDZKIEJ CZYLI TELSZEWSKIEJ, GRANIZAMI KOWIEŃSKIEJ*

I KURLANDZKIEJ GUBERNII OBJĖTEJ. Ks. WINCENTY JUZUMOWICZ. Petersburg 1855 r. Popierius, tušas, 85 × 93,5 cm.

29. Pavirčiuvės dvaro (sav. Anupras Tomkevičius [Tado]) valdos (iš viso 238 dešimtinės ir 2022 sieksniai arba pagal Lietuvos matus – 12 valakų, 6 margai ir 104 rykštės) su dvaro sodyba ir Dvarčių kaimu, karčema, girininko sodyba (iš viso sodybinis sklypas užėmė 6 d šimtinės ir 1517 sieksnių), dirbama žeme (91 dešimtinė ir 1720 sieksnių), pievomis (6 dešimtinės ir 1600 sieksnių), mišku (116 dešimtinių ir 45 sieksniai), pelkėmis (16 dešimtinių ir 1620 sieksnių), keliais (2200 sieksnių), Virčiuvio upeliu (520 sieksnių) situacijos planas. Ribojasi iš rytų pagal laikrodžio rodyklę – su Komaro Balkaičių kaimu, Mažųjų Satkovskių bajorkaimio, grafo Keizerlingo Malgūžės dvaro, Vengriškių, Vagariškių, Didžiųjų Satkovskių bajorkaimio (pietuose) valdomis. Sudarė Šiaulių apskr. matininkas Preisas (?). XIX a. vidurys (?). Popierius, tušas, akvarelė, 70,5 × 43,1 cm.
30. Joniškio vls. Strugiškio vienkiemio (palivarko) valdos (sav. Eustachijus Skorka testamentu jį perleido Joniškio labdarinagai draugijai, iš viso 78 ha 7121 m²) planas. Ribojasi su Pavirčiuvės dvaro Žuko vnk., Grotuso Vengriškių dv., Zentelio Oliskos dv., Skutenų km., Vaitekūno vnk., A. Skorkos Pavirčiuvės dv., Satkauskų sdž. Gosicko vnk. Sudarė J. Valančius. 1920. Popierius, tušas, akvarelė, 72,5 × 50 cm.
31. Joniškio naujųjų kapinių (3 ha 6829 m²) su siaurojo geležinkelio trasa situacijos planas. 1925. Popierius, tušas, akvarelė, 35,6 × 50,7 cm.
32. Joniškio altarijos sklypo (1,008 ha) planai (2 vnt.). Ribojasi su Stasio Slaboko, Juozo Leparskio, Juozo Norkaus, Jono Lauciaus, Joniškio bažnyčios sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,4 × 25,5 cm.
33. Joniškio altarijos sklypo (0,1112 ha) planai (2 vnt.). Ribojasi su Mažaja, Kudirkos g., Tado Janušausko, Antano Jukšio, Simono Motekūno, Juozo Bervainio sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,7 × 25,6 cm.
34. Joniškio altarijos sklypo (629 m²) planai (2 vnt.). Ribojasi su Respublikos g., Joniškio vls. valdybos, Joniškio bažnyčios, Marijonos Tamulytės, Šapselio Bero sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,6 × 25,3 cm.
35. Joniškio altarijos sklypo (0,2950 ha) planai (2 vnt.). Ribojasi su Joniškio bažnyčios, Stasio Slaboko, Augusto Rakščio, Zamulo Goldmano,

- Ciprijono Čepulio, Liudvikos Bredikienės sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,6 × 25,5 cm.
36. Jonišchio altarijos sklypo (1,3860 ha) planai (2 vnt.). Ribojasi su Leono Čižo, Drigoto, Viktoro Kiudelio, Tado Janušausko, Zakso Srolio sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,3 × 25,5 cm.
37. Jonišchio altarijos sklypo (0,2850 ha) planai (2 vnt.). Ribojasi su Respublikos, Bažnyčios g., Konstantino Beržino, Julijonos, Barbaros ir Juozapo Žiogų, Jonišchio bažnyčios sklypais. Sudarė M. Tydmanas. 1933. Popierius, tušas, akvarelė, 36,7 × 25,6 cm.
38. Jonišchio špitolės mūrinio pastato altarijos sklype projektas (2 lapai). Sudarė inžinierius-architektas Stanislovas Pačkovskis (Gustavo). Šiauliai, 1913. Kreidinis popierius, tušas, akvarelė, 33,2 × 82,7 cm, 33,1 × 142 cm.
39. Jonišchio klebonijos kiaulidės projektas. 1933. Kreidinis popierius, pieštukas, 46,7 × 32,4 cm.

THE ARCHIVE OF JONIŠKIS PARISH CHURCH

Summary

The article deals with a nineteenth-twentieth century parish archive extant in the Roman Catholic church of Joniškis, the boundaries of the parish, and church holdings as described in the visitation of 1820. Various nineteenth-century sources – visitations, registers of parishioners, and maps – provide information on the boundaries of Joniškis parish. The 1820 visitation of Joniškis parish lists 119 settlements. The 1924 parish inventory enumerates 105 settlements with 9525 Catholics (4564 men and 4961 women), 959 Jews, 927 Latvian Lutherans, 207 Russians, and 72 Germans; the majority of parish residents spoke Lithuanian, 959 conversed in Jewish, 927 in Latvian, 207 spoke Russian, 72 German, and 52 Polish.

The holdings of Joniškis church in the town, the folwark of Kalnelis and elsewhere have not yet attracted sufficient interest of the scholars. The stone hospital for the poor (the seventeenth century) and the old wooden house for old priests (Bažnyčios St. 1) are probably the oldest buildings of their types in Lithuania. The wooden classicist parish house (built in 1785) did not survive: it was demolished around 1980. The 1820 visitation gives a detailed description of the buildings of Joniškis church and its holdings (the parish house, the vicarage, the servants' house, the barn, stables, the cattle-shed) and supplements it with

inventories of each building (furniture, cutlery, working tools), crops and food supplies, and animals.

The parish archive of Joniškis church boasts not only of the oldest extant book of baptisms in Lithuania from 1599–1561 but also of an abundance of other church registers. Almost all church registers up to 1940 from Joniškis church found their way to the Lithuanian State Historical Archives (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas, LVIA*). Currently, it stores 105 books of birth, marriage, and death registers, pre-wedding interviews and wedding protocols, the register of correspondence sent between 1845 and 1875, and the book of banns. The church archive stores a valuable cartographical collection of the mid-nineteenth century–1933 that encompasses the Samogitian diocese, the holdings of the area's estates, and the land plots of the town of Joniškis. Several draft designs of the buildings of Joniškis church have survived as well. It is worth noting that the archive of Joniškis church numbers only a small number of books of processes (only from 1809 to 1927, with intervals), and there are no documents on the buildings of religious orders, the primary school, and the hospital for the poor, and others. The books of processes are complemented by the documents that Adomas Jakštavičius, the parish priest of Joniškis church (1840–1861), received in 1846–1847, and in 1850, and the deanery journal of 1847–1856.